די מעשה

פון פיער ברידער

פערלאג „די וועלט“.

„פערלאגס-דרוקעריי , ווארשא, פאנסקא 20.

תרס"ו.

ДИ МАИСЕ ФУНЪ ФИРЪ БРИДЕРЪ, т. е. ПОВѢСТЬ О ЧЕТЫРЕХЪ БРАТЬЯХЪ.

„Издательская Типографія“, Варшава, Панская № 20.

1906.

Дозволено Цензурою.
Одесса, 8 Декабря 1905 года.

1. אין וואַלד.

מען דערצעהלט אַזאַ מין מעשׂה (איך קען אייך ניט זאָגען אַקוראַט, ווען און וואו זי האָט פּאַסירט, נאָר מען זאָגט, אַז ניט זעהר לאַנג און טאַקי ביי אונז אין רוסלאַנד): פיער ברידער האָבען געוואָהנט אין אַ וואַלד, אין אַ גרויסען, אַלטען, געדיכטען וואַלד, ווייט פון מענשען און ווייט פון דער וועלט. טיעף אין וואַלד האָבען זיי זיך אויסגעהאָדעוועט, אויסגעוואַקסען, קיינמאָל אַ לעבעדיגען מענשען אין די אויגען נישט געזעהן און פון דער וועלט גאָרניט געוואוסט. ווי זיי זענען אין וואַלד געקומען? ווי אַזוי זיי האָבען דאָרט אָבגעלעבט אַ צייט מיט יאָהרען? — אויף אַזעלכע פראַגעס, זעהט איהר, קען איך אייך קיין ריכטיגען ענטפער ניט געבען. נאָר, ערשטענס איז דאָס צו אונזער מעשׂה גאָרניט נוגע, און צווייטענס, ווייסט איהר דאָך גלאַט, אַז אויף אַ מעשׂה פרעגט מען קיין קשיא ניט.

די פיער ברידער האָבען זיך געלעבט אין וואַלד זעהר פריינדליך, דעם לעצטען ביסען — ווי מען זאָגט — געטיילט אויף העלפט, דאָס לעבען גרייט געווען אַוועקצולעגען איינער פאַר דעם צווייטען. זיי האָבען זיך אַלע אינאיינעם געוואָהנט אין אַן אייגען הייזעל, וואָס זיי האָבען אַליין אויסגעבויט, געלעבט האָבען זיי — ווי וואַלד־מענשען בכלל — פון געיעג; יעדען טאָג פלעגען אַוועקגעהן די דריי עלטערע ברידער מיט'ן געווער אין וואַלד, הרג'ענען אַ חיה, אַ פויגעל צו'ם עסען; דער יונגערער ברודער פלעגט בלייבען אין דער היים פיהרען די בעל־הבית'ישקייט: הייצען, קאָכען, באַקען א. ז. וו.

און אַזאַ לעבען, אַ שטילען, אַ רוהיגען, האָבען די ברידער געפיהרט אַ צייט מיט יאָהרען. ווער האָט געוואוסט דעם מין פון זאָרג, פון קאָפּדרעהעניש, פון ניט־האָבען אויף דער הוצאָה? אמת, זיי האָבען אויך ניט געוואוסט פון זייד, פון סאַמעט, פון שוואַרצע

רעק מיט ווייסע שניפּסען און נאך אזעלכע מיני לוקסוס, אָבער זיי האָט דאָס טאקי געפעהלט ווי א פּינפטע ראד צו'ם וואָגען, זיי האָבען אפילו נישט געוואוסט, אויב עס זענען פאַרהאַנען נאך מענשען אויף דער וועלט, אויסער זיי.

אמאל זענען די עלטערע דריי ברידער, ווי געוועהנליך, אַוועקגעגאנגען אין וואַלד אויף געיעג; זיי געהען און שמועסען זיך אזוי פריינדליך; מיט אמאל, נא! — ענטקעגען געהט א בער און א גרויסער. נו מילא, א בער — איז א בער, אַ גרייליכער גאַסט (דאָס, פערשטעהט איהר מיך, זענען געוועזען נישט אזעלכע יודלעך ווי א „נאַש בראַט", וואָס קליינערהייט שטיקט מען זיי אין חדר און גרויסערהייט אין „טשערטא אָסיעדלאָסטי" — וואו א יוד מעג וואָהנען — און צוליעב דעם ציטערט מען אַ נאָז אַרויסצושטעקען, ווען עס איז עפּעס אַ האָר ניט אזוי; דאָס זענען געווען יודען פריי און פראַנקע פון קליינווייז אויף). אַ בער — איז אַ בער, אַ גרויסער — נאך בעסער: מעהר פליישׁ און אַ גרעסערער פעלץ. די ברידער האָבען זיך שוין גענומען פאַר די כלי־זין, אָבער דער בער איז אויך מעשה שטן, קיין נאַר ניט געווען און האָט גלייך געמאכט די פליטה; די ברידער האָבען זיך געלאָזט לויפען תיכף נאך איהם, ער לויפט און זיי נאך איהם— א גאַנצען העלען טאָג, ניט צו כאפּען איהם, האַטש דו נעהם און כ'ווייס וואָס! די ברידער זענען נאָכגעלאָפען, נאָכגעלאָפען, ביז זיי זענען געקומען פערמאַטערטע, פערסאָפּעטע צו א הויכען באַרג. דער בער האָט א סך ניט געקלערט: אַ שפּרונג און דעם אַנדערען— אויפ'ן באַרג אין וואַלד און ווי אין וואַסער!... די ברידער זענען עפּעס געבליבען שטעהן אָבהענגדיג. וואָס זאָל מען דאָ טהון? דראַפּען זיך אויפ'ן באַרג איז אונמעגליך: מען האָט זיך לויפענדיג פון די כחות אויסגעשלאָגען, און גלאַט אזוי אַרויסלאָזען אַזאַ העכט פון די הענד איז אויך אַ פּערדרוס. נאָר וואָס קען מען מאַכען? לייגען זיך און שטאַרבען איז ניט כדאי און אַגב איז שוין געוואָרען שפּעט דרויסען: מען דאַרף שוין קלערען וועגען דער היים.

די ברידער האָבען זיך צוגעזעצט אַ ביסעל אָפּרוהען און האָבען זיך שוין גענומען צוקלייבען געהען אַ היים. ערשט, נאַ דיר! קיינער ווייס דעם וועג ניט: נאָכלויפענדיג נאָך דעם בער האָבען זיי פערבלאָנדזשעט אין וואַלד און ווייסען ניט, וואו זיי זענען. וואָס זאָל מען דאָ טהון? אַ שלעכטע מעשה!

„ווייסט איהר וואָס, ברידער,— האָט זיך אָבגערופֿען ראובן, דער עלטערער ברודער,— מען דאַרף ווי עס איז אַרויף אויפ'ן באַרג און פֿון דער הויך אויסזעהען דעם וועג אַ היים".

געזאָגט — און געטהון. ער איז אַפּילו געוועזן וועדר אָבגעמאַטערט, נאָר וואָס פֿאַר אַ תּירוץ — ער איז תּיכף אַרויף אויפ'ן באַרג.

שמעון און דוד, די אינגערע צוויי ברידער, זענען געבליבען שטעהן אונטען, וואַרטען, אַז ראובן וועט אַראָב מיט אַ ידיעה פֿון באַרג.

זיי וואַרטען אַ שעה — ניטאָ ראובן, צוויי — ניטאָ. זיי איז עפּעס געוואָרען מוקשה'דיג. וואָס איז פּאָרט מיט איהם די מעשה? אפשר האָט זיך מיט איהם געטראָפען אַ סכּנה, הלילה?

בּיי זיי איז געבליבען, אַז שמעון זאָל אַרויף אויפ'ן באַרג זעהען, וואָס איז פּאָרט מיט ראובן'ען. שמעון האָט זיך געוועגעזגענט ניט געלאָזט בעטען און איז גלייך אַרויף אויפ'ן באַרג; דוד איז געבליבען אַליין וואַרטען אויף די ברידער. עס האָט איהם נעבעך דערעסען וואַרטענדיג, ער האָט שוין זיינע אויגען אויסגעקוקט, קוקענדיג אויפ'ן באַרג — און די ברידער זענען אַלץ ניטאָ. עס האָט איהם פֿערקוועטשט די האַרץ און ער האָט זיך צוויינט.

מיט אַ ביטערער האַרץ און מיט פֿערוויינטע אויגען האָט ער גענומען קלעטערן אויפ'ן באַרג, העכער און העכער, ער קוקט אַרויף, אין די זייטען, צווישען די בּוימער — ניטאָ די ברידער! „ראובן! שמעון! אַ־או!־או!", שרייט ער מיט'ן גאַנצען כּח. „ראובן! שמעון! אַ־או־או!" ענטפֿערט דער וואַלד פֿון אַלע זייטען, און פֿון די ברידער איז אין קול ואין עונה, ווי מיט וואַסער פֿערגאָסען.

דוד האָט זיך ווידער שטאַרק צוויינט, נאָר וואָס העלפֿט מען מיט טרערען? ער האָט זיך שוין פֿון זיי כּמעט ווי מיאש געווען.— ער איז אַרויף אויף אַ שפּיץ בוים אויסזעהען פֿאַר זיך אַ וועג.

ערשט פֿון שפּיץ בוים האָט ער דערזעהען נסים ונפלאות!

ער האָט דערזעהען, אַז עס איז דאָ נאָך אַ גאַנצע וועלט אויסער דעם וואַלד — און וואָס פֿאַר אַ וועלט? אַ וועלט מיט וועלטעלעך, ווי מען זאָגט. ער האָט דערזעהען פֿעלדער מיט אַלערליי תּבואות, סטאַדעס מיט בּהמות, ציגען, שעפּסען הזרים; דערפֿער דאָ און דאָרטען, און גלאַטע, גוטע וועגען. פֿון איין דאָרף צו דעם צווייטען, אויף וועלכע עס פֿאָהרען פֿערד און געהען מענשען הין

און צוריק. נאָך ווײַטער האָט ער דערזעהען אַ שטאָדט מיט הויכע דרײַגאָרענדיגע הײַזער, מיט גאָלדענע שפּיצען, וועלכע עס לײַכטען פֿון די לעצטע זון־שטראַהלען, ווי די שטערען אין הימעל און— וואָס עס האָט איהם מעהר ווי אַלץ געוואונדערט— מענשען שנאָרען דאָרט גאָר אָהן אַ שיעור.

דאָס האָט איהם אַזוי שטאַרק פֿעראינטערעסירט, ער האָט זיך אַזוי פֿערקוקט, אַז ער האָט זיך לגמרי פֿערגעסען, וואו ער איז אין דער וועלט: ער האָט פֿערגעסען די ברידער, ער האָט פֿערגעסען, אַז ער זיצט אויף אַ בוים— ביז די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען...

— אָט איז אַ ביסעל אַ וואונדער! האָט ער אויסגעשריען, ענטציקט.

— וואונדער! האָט זיך איינער אָבגערופען פֿון אַ צווייטען בוים, מען קען זיך גאָר ניט אָבקוקען!

— פּלאי פּלאים! האָט מען אויסגעשריען פֿון אַ דריטען בוים.

דוד האָט אַ קוק געטהאָן ארום זיך, ערשט די ברידער זיצען אויף די בוימער. זיי האָבען זיך אויך, ווי ער, שטאַרק פֿערקוקט און פֿערטיפֿט, אַז זיי האָבען גאָר ניט געהערט, ווי ער האָט געשריען, ווי ער האָט זיי גערופען.

די ברידער זענען אַראָב פֿון די בוימער, צוקושט זיך פֿאַר פֿרייד און אַוועק אין איינעם אַ היים, ריידענדיג וועגען דער נײַער וועלט, וואָס זיי האָבען דערזעהען.

— דאָרט מוז מען גוט לעבען, האָט ראובן געזאָגט: אַזעלכע פֿעלדער, אַזעלכע הײַזער, אַזעלכע גוטע וועגען, אַזוי פֿיעל בהמות; דאָרט דאַרף מען ניט נאָכלויפֿען אַ גאַנצען טאָג נאָך אַ בער און בײַ דער נאַכט קומען אַ היים מיט ליידיגע הענד. צווייפֿיסיגע— ווי די היישעריקען. עס האָט עפּעס אַ ווערדע בײַ אַזאַ עולם אָבטהון אַ גרויסע שטיקעל אַרבײַט: דורכלייגען אַ וועג, אויסבויען אַ גרויסע הויז, אָנקלײַבען אַ סך בהמות? אַ קלייניגקייט— אַזוי פֿיעל מענשען צוזאַמען!

קומענדיג אַ היים האָבען זיי דערצעהלט יעקב'ן, דעם אינגערין ברודער, אַלץ, וואָס זיי האָבען געזעהען. ביז אין רעכטען פֿריה־מאָרגען זענען זיי געזעסען און גערעדט וועגען דער נײַער וועלט, וועלכע עס האָט זיך זיי געעפֿענט. און אין ניכטען האָבען זיי דערפֿיהלט אַ בייַנקעניש נאָך איהר. זיי האָט זיך פֿערוואָלט לעבען, טהון און אַרבײַטען

אין איהר מיט יענע גליקליכע צוויי־פיסיגע צוזאמען.

און ווען די ערשטע זון־שטראהלען האבען זיך באוויזען, זענען זיי שוין געשטאנען גרייט אין וועג—אהין, צו דער בעסערער וועלט, צו די גליקליכערע מענשען.

אין א פּאר טעג ארום זענען זיי ארויס פון וואלד אויפ'ן פרייען וועג. עס האבען זיך זיי עפעס די אויגען געעפענט און די הערצער האבען ביי זיי געקלאפט שטארקער ווי געוועהנליך...

זייער וועג האט דורכגעשניטען א קארען־פעלד. די זאנגען האבען פון ביידע זייטען וועג געניינט זיך און געזונגען, אקוראט ווי זיי וואלטען די ברידער געזאגט א „גוט מארגען" מיט א הנ'עוודיגען שמייכעל. די ברידער זענען געווען פערוואונדערט פון אלץ, וואס זייערע אויגען האבען געזעהען, און פאר וואונדער און התפעלות זענען זיי געגאנגען שטיל, שווייגענדיג, פערטיעפט יעדער אין זיך אליין.

נאר זייער שטיל־שווייגען האט צושטערט א רעש פון רעדער און א הירזשען פון א פערד: עס איז אונטערגעפאהרען א אידעל, א ישוב'ניק אויף א מאגערינקער קלאטשקע, געשפאנט אין א צרה'דיגען וועגעל, וואס איז געוועזען איינגעבונדען מיט שטריקלעך און מיט קניפלעך. אליין איז ער אויך געוועזען א צוריסענער, א צושליסענער און אנ'אויסגעדארטער.

— גוט מארגען, האבען די ברידער געזאגט.

— גוט־מארגען, גוט־יאהר!— שטעה, דו נבלה!— קודם כל נאט אייך אקארשט אוועק אייער „שלום־עליכם!

— עליכם־שלום!

— פון וואנען געהען דאס אזעלכע יודען?

— אט אזוי און אזוי, פעטער, איז די מעשה, און זיי האבען איהם דערצעהלט פון א. ביז ת.

— המ... המ... המ... האט דער יוד געזאגט, אריינגעהמענדיג די בארד אין דער לינקער האנד און שאקלענדיג מיט'ן קאפ.— אנ'עברה, יודען, אייער טרחה, כ'לעבען. אומזיסט, אומזיסט, ברידער, שלאגט איהר די פיס, ווי איהר זעהט מיך א יודען. וואס קען זיין בעסער ווי טיעף אין וואלד? ניטא קיין פריץ, ניטא קיין סטאנאוואי, ניטא קיין אוריאדניק און נאך אזעלכע בל'וט־צאפער (די ברידער האבען פערוואונדערט געקוקט איינער אויפ'ן צווייטען: זיי האבען ניט פערשטאנען, וואס איז דאס פאר א סארט ברואים: פריץ, סטאנאוואי,

אוריאַדניק, נאָר זיי האָבּען איהם ניט איבּערגעשלאָגען). אַ קאַטאָוועס צו זאָגען, אַזאַ גן־עדן, אַזאַ פרייַהייַט: טהו, וואָס דו ווילסט און חען דו ווילסט, קיינער זאָגט דיר אַ וואָרט ניט. איז ניין! גווינט דאָס ניט, דאַרף מען קריכען מיט אַ געזונדען קאָפּ אין אַ קראַנקען בעט! הלוואי זאָל איך ליגען זאָגען— איהר וועט זיך, דוכט מיר, שלאָגען „אָשמנו" מיט ביידע הענד.

— סטייטש, וואָס רעדט איהר? האָט ראובן מיט היץ געפרעגט. וואָס הייסט, אין וואַלד איז בעסער? ווי אַזוי?

— אַ פולע ברייען מיט אייך האָב איך קיין צייט ניט, האָט איהם דער אידעל איבּערגעריסען, ביי מיר איז ערב יריד און די פעסיל איז טרוקען ווי אַ ביין. נאָר איך זאָג אייך בקיצור, אַז דאָס איז בכלל שלעכט, אַ גרויל ווי שלעכט, ווי איהר זעהט מיך לעבּען. איהר ווילט מיך פאָלגען— קעהרט זיך אום צוריק אין וואַלד, איהר וועט מיר אויביג דאַנקען, ווי איך בין אַ יוד!

דער יודעל האָט פערנומען די לייטשעס אין האַנד

— זייט געזונד, יודען, פאָלגט אַנ'עלטערען.

— פאָרט געזונד!

דער יודעל האָט גוט אָנגעשמיסען זיין קלאַטשע און אַוועקגעפאָהרען ווייטער.

— וואָס זאָגט איהר, ברידער? האָט ראובן געזאָגט, שוין־זשע זאָל דאָס זיין טאַקי אמת?

עט! הוק: האָבּען די ברידער געענטפערט, פון וואַנען, פון וואָס זאָל דאָ זיין אַזוי שלעכט? אַ שפּאַס אַזוי פיעל מענשען אין איינעם! מען קען דאָך אַ וועלט איבּערקעהרען. ווען עס וואָלט זיין אַזוי שלעכט, ווי דער יודעל האָט אָנגערעדט, וואָלט מען ניט אָנגעבּויט אַזעלכע הייַזער (זיי האָבּען געבּעך ניט געוואוסט, אַז ניט דער, וואָס עס בויט, וואָהנט אין זיי...). כּוויַס, וואָס ער האָט דאָרטען אָנגעלייגט!

און זיי זענען אַוועק ווייטער.

פון ווייטען האָבּען זיי דערהערט, ווי איינער געהט און זינגט. זיי האָבּען זיך אָבּגעשטעלט, צוגעקוקט: עס געהט אַ בעטלער, אַ צוריסענער, אַ צולאַטערטער, פערשטויבּט פון קאָפּ ביז די פיס, אויפ'ן זייַט הייננט אַ טאָרבּע מיט עטליכע שטיקלעך טרוקענעס ברויט.

ער געהט טריט ביי טריט, אָנשפּאַרענדיג זיך אויף אַ ווייסען שטעקען און זינגט אַ ליעד, אַנ׳אומערינגען ליעד, אז די כחות געהען אויס הערענדיג.

די ברידער האָבען אָנגעשטעלט די אויערען. און דער בעטלער זינגט:

איך געה איבער וועלדער,
איך געה איבער פעלדער,
איך הער נאָר דעם ווינד—
ער רוישט און ער זינגט:
אַ קעלט, ליעבער ברודער אַ שרעקליכע קעלט,
עס פריהרט, ליעבער ברודער, די גאַנצענע וועלט.
איך געה איבער פעלדער,
עס וואַקסען דאָרט זאַנגען—
„איהר, זאָגט מיר, וואָס זייט איהר
אַזוי אויסגעגאַנגען?"
„פון קעלט, ליעבער ברודער, פון שרעקליכער קעלט,
פון פראָסט, ליעבער ברודער, וואָס הערשט אויפ׳ן פעלד".
איך געה צו די רינדער—
ווי מאָגער, אַ שרעק!
„וואָרום אַזוי מאָגער?"
טהו איך זיי אַ פרעג.
„אָה, ברודער לעב, הונגער, ענטפערען זיי,
ניטאָ וואָס צו עסען, ניט היי און ניט שטרוי!..."
איך געה מיר אין דאָרף
און עפען אַ טיר.—
„ליעב פעטערל, גוט מאָרגען!
איז וואַרעם ביי דיר?".
„ניין, קאַלט, ליעבער ברודער, ווי אויפ׳ן גאַס,
אָה, קאַלט, ליעבער ברודער, און קויטיג און נאַס."
איך געה גלייך צום צווייטען
אַ שכן דאָ נעבען.—
„ליעבער ברודער, וואָס מאַכסט דו,
ווי געהט דיר אין לעבען?"
„אָה, שלעכט, ליעבער ברודער, ניין, בעסער ניט פרעג—

ביז־הונגער און צרות גאר אהן א בּרעג".
איך געה שוין צום דריטען—
„דו װאג־זשע נאר מיר,
װאס שלאגסט דו דיין װייבעל,
װאס האסט דו צו איהר?"
„פון צרות, מיין ליעבער, פון הונגער און קעלט,
פון צרות איז, ברודער, ניט ניהא די װעלט."
איך געה צו צום פיערטען
איך טהו איהם א פרעג:
„ליעבער ברודער, װאס טרינקסט דו
די גאנצענע טעג?"
„פון צרות, מיין ליעבער, פון הונגער און קעלט—
פון צרות איז, ברודער, ניט ניהא די װעלט."
איך געה צו א יודען,
ער שמייעט, ער דרעהט—
װי געהט עס, ר' קרוב?
פערדיענט זיך אויף ברויט?
„אה, שלעכט, ברודער, ביטער, דו בעסער ניט פרעג,
די יודישע צרות, זיי האבען קיין ברעג."
אזוי געה איך אום
אין אלערליי ערטער,
איך הער אומעטום
די זעלביגע װערטער:
„יסורים, פּורעניות, הונגער און קעלט,
אך, צרות און הונגער איז פול אין דער װעלט!"

שטום און שטיל זענען די ברידער געשטאנען. זייערע הערצער האט געדריקט א געפיהל, װאס זיי האבען נאך קיין מאל אזוי שטארק ניט געפיהלט. דאס איז געװען אן'אונערטרעגליכער אומעט, זיי האבען ניט געקענט ריידען. א צייט זענען זיי געשטאנען פערטיעפט אין דעם אומעט.

— מיר װייסען א פנים ניט, װי עס געהט צו אויף דער װעלט? האט ראובן ענדליך געזאגט.

— יע, עפּעס... האט שמעון געשטאמעלט.

— מען מוז געווי דערגעהן, האט יעקב געזאגט.
— מען מוז, האבען אלע איינגעשטימט.

די ברידער האבען זיך געזעצט אויף דעם גראז און נאך א רעכ־טער צייט ישוב־הדעת איז ביי זיי אין הסכם געבליבען, זיי זאלען זיך צושיידען אין אלע פיער זייטען: איינער אין מזרח, דער אנדערער אין מערב, דער דריטער אין דרום און דער פירטע אין צפון, בעקוקען און בעטראכטען די וועלט און נאכדעם זאלען זיי זיך ווידער אין איינעם צונויפקלייבען און בעזעצען זיך, וואו בעסער איז.

די ברידער האבען זיך זעהר הערצליך צוגעזאגט און פאנאנדער־געגאנגען.

II. אין מזרח זייט.

ראובן, דער עלטערער ברודער, איז אוועק אין מזרח־זייט און באלד צוגעגאנגען צו א דארף. אויפ'ן פעלד האבען געארבייט בויערן מיט זייערע ווייבער, אלע בארועסע, מיט הוילע קעפ, אנגע־טהון אין גראבע, פראסטע לייוועגדענע קליידער. די זון באקט און זיי ארבייטען, און שווייס גיסט זיך פון זיי טייכענווייז. צווישען זיי געהט זיך ארום איינער, לויז און ליידיג, פיין אנגעטהון אין העלע זיידענע קליידער, אין געלע לייקענע זומער־שיך, מיט א ברייטער ווייסער שטרוי־הוט אויפ'ן קאפ... אין איין האנד האלט ער א שעהנעם שטעקעל, מיט וועלכען ער שפילט זיך. אין דער צווייטער—א גוטען סיגאר; ארויסלאזענדיג דעם רויך פון מויל, פייפט ער זיך א ניגון, א גאנץ פרעהליכען, אדער ער פאלט אן זויף די בויערן, ער שרייט אויף זיי, ער טרייבט זיי אונטער, ער זידעלט זיי...

ראובן האט זיך אבגעשטעלט קוקען, וואס איז דאס פאר א מין פייגעל.

דער אדון מיט דער שטרוי־הוט האט אוועקגעווארפען זיין סיגאר, אראבגענומען מיט דער לינקער האנד די הוט פון קאפ, מיט דער רעכטער ארויסגענומען פון דער קעשענע א שניי־ווייסע טיכעל און אויסגעווישט מיט איהר דעם ווייסען גלאטען שטערן, אויף וועלכען עס איז אפילו קיין קנייטשעל ניט געוועזן, אבקוקענדיג זיך, אזוי ווי ער וואלט געוועזן שטארק פערמאטערט.

— אהו וואס פאר א היץ היינט איז אויפ'ן פעלד, האט ער

האַלב פאַר זיך געזאָגט. איוואַן! — האָט ער אַ געשריי געטאָהן צו איינעם פון די בויערן — דערלאַנג דעם רייט־וועגעל.

אַ בויער האָט גלייך צוגעפיהרט אַ גוטען פערדעל, געשפּאַנט אין אַ פיינעם גרינגען וועגעל. דער אָדון האָט זיך אַרויפגעכאַפּט און אַוועקגעפלויגען, לאָזענדיג הינטער זיך אַ געדיכטען וואָלקען שטויב.

— זאָגט מיר, ברידער, האָט ראובן געזאָגט צו די בויערן, װאָס איז דאָס פאַר אַ מהות?

— דאָס איז אונזער פריץ.

ראובן האָט זיך ניט בענוגענט מיט דעם ענטפער, ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס איז דאָס אַזוינס „פריץ".

— אָבער פאַר װאָס זשע, זאָגט מיר, האָט ער זיי ווידער גע־פרעגט, איז איהר טאַקי אַרבייט, האָרעװעט מיט שוויים, און ער געהט אַרום צוױשען אייך פוסט און־פּאַס און קאָמאַנדעװעט נאָך? װידער פערשטעה איך ניט, װאָס איז ער עפּעס אָנגעטהון אין בגדי־מלכות, און איהר אין פראָסטע, גראָבע ראַדנינע? הײנט איז ער גלאַט עפּעס אַ מין איידעלם! לײדיג געהענדיג איז איהם אַזוי היים געוואָרען, אַז ער האָט דאָס גאָר פערטראָגען ניט געקענט און איז גאָר אַוועקגע־פאָהרען אין מיטען דערינען. איך רעכען, אַז אייך אַרבייטענדיג איז ניט קעלטער ווי איהם, פונדעסטוועגען צולויפט איהר דאָך ניט אַהיים. פאַר װאָס פאַרט קומט דאָס איהם? מיט װאָס איז ער דאָס מעהר מיוחס פון אַלעמען?

די בויערן האָבען פריהער גאָר ניט געוואוסט, װאָס צו ענטפערן אויף אַזעלכע שאלות; זיי האָבען עפּעס ניט געקענט פערשטעהען, װאָס מיינט דערמיט ראובן, צו ער באמת אַזאַ מין פּרא אָדם, אָדער ער מאַכט זיך צום נאַר. נאָר אַז ראובן האָט זי דערצעהלט, אַז ער האָט זיין גאַנצען לעבען אין װאַלד פערבראַכט און אַזאַ לעבען מיט אַזעלכע פּאַראָנדקעס זעהט ער דעם ערשטען מאָל, דעמאָלט האָבען זיי זיך ערשט מיט איהם פאַנאַנדערגערעדט.

— פערשטעהסט דו מיך, האָט זיך אָבגערופען אַ בויער פון אַ יאָהר 50, אָנשפּאַרענדיג זיך אויף דער גראַבליע. (אַלע האָבען אויפגעהערט צו אַרבייטען און זיך אַרומגעקליבען אַרום ראובן׳ען). פערשטעהסט דו מיך, ברודער, די מעשה דערפון איז אַזוי: אָט די גאַנצע ערד, װאָס דו זעהסט, איז זיינע, דעם פריץ׳ס, פערשטעהסט דו מיך, מיר האָבען,

אָמת, אויך אײַגענע ערד, אָבער — נאָר אַ שפּאַן אויף אַ שפּאַן... מילא, ברודער, פֿערשטעהסט דו, קענען מיר פֿון דעם אײַגענעם שטיקעל ערד ניט לעבען, מוז מען געהן צו איהם, צו דעם פּריץ אויף אַרבײַט, בעאַרבײַטען זײַן ערד, און ער איז קיין נאַר ניט און דריקט אַרויס די נשמה פֿון אונז: פֿאַר אַ זומער־טאָג, פֿון 4 אין דער פֿריה ביז דער נאַכט צאָהלט ער 25 קאָפּיקעס און ער אָדער זײַן פּריקאַזציק טרײַבען נאָך אונטער און שרײַען — ווי דו האָסט געזעהען. — אָט אַזוי, ברודער, פֿערשטעהסט דו מיך, איז אונז אַלעמען פּטר׳ט מען אָב מיט עטליכע גראָשען פֿאַר אַ טאָג. און איהם בלײַבען די גאַנצע תבואות, די גאַנצע היי און שטרוי פֿון די פֿעלדער און מיר זײַנען בײַ איהם ניט די אײנציגע, דאַרפֿסט דו וויסען: אַרום די קבצנסקער, הונגער־איבער — אָט דאָ דערפֿער דערבײַ — אַרום זײַ מאַכט ער אויך ניט שלעכט. אגב האָט ער נאָך מי יודע וויפֿיעל הויפֿען. ער פֿערקויפֿט אַ יאָהר, ווײס איך, תבואות, פֿאַר וואָס ניט אויף 20 טויזענד רובל און די אַרבײַטער צאָהלט ער אין אַלעמען אויף אַ גוזמא 5 טויזענד רובל. אָט בלײַבט בײַ איהם, ניט קרענקענדיג, ניט האָרעווענדיג, אַזאַ סכום מיט געלד. איז שוין אַ הידוש, אַז ער פּראַנטעוועט אַזוי און גיט אַ פֿינגער אָן אַ פֿינגער ניט אַ קלאַפּ?

— איך פֿערשטעה אָבער ניט, האָט ראובן מיט היץ געפֿרעגט, וואָס הײסט די ערד געהערט איהם, דעם „פּריץ", ווי איהר רופֿט איהם?! אָסור אויב איך פֿערשטעה. נו, אָט איך, למשל, וועל צו אײַך קומען און זאָגען, אַז די זון איז מײַנע, זײַט מוחל, צאָהלט מיר אַקאָרשט דערפֿאַר וואָס זי לײַכט אײַך; וועט איהר דאָך מיר אָנקוקען ווי אַ משוגענעם און מיט פֿלעקער פֿערטרײַבען. עס וועט דאָך אײַך אפֿילו אין זינען ניט אַרײַן, צו געבען וואָס אַ האָר איז ווערט.

— דו ביזט אַפֿילו, ברודער, כמעט גערעכט, אָבער דאָס איז אַלץ בײַ אײַך אין וואַלד געשמועסט. פּרוב אַקאָרשט דאָ וואָס ניט איז טהאָן מיט דעם פּריץ׳ס ערד, וועסט דו זעהען, וואָס דאָ וועט זיך אַ ביסעל אָבטהאָן: תיכף ומיד וועט דאָ ווערען גאַנץ פּאָליצײַ, מיט סאָלדאַטען, מיט קאָזאַקען און מען וועט די בונטאָווששיקעס שלאָגען, שמײַסען, אַפֿילו שיסען. ממילא פֿערשטעהסט דו מיך, מוז מען זיך אונטערגעבען ניט ווילענדיג.

דאָ איז אונטערגעגאַנגען דער פֿערוואַלטער פֿון הויף.

— פֿאָהרט ה׳ איד, האָט ער מיט ברײטקײַט געזאָגט, לאָזט אַרבײַטען.

ראובן איז ברוגז'דיגערהייט אוועק אין דארף אריין.

דער קבצנישער לעבען, דער דלות, וואס ער האט דערזעהען אין דארף, האט איהם נאך מעהר פערוואונדערט. היזלעך קליינינקע, איינגעבויגענע, מיט שטרויענע דעכער, אהן קוימענס, כמעט אהן פענסטער, אינווייניג איז קויט, בלאטע, עפוש, אז מען קען ניט אריין. קינדער צוקויטיגטע, צובלאטיגטע, הוילע. נאקעטע וואלגערען זיך אויף דער פאדלאגע און קיינער טהוט אין זייער זייט ניט א קוק. (די גרויסע זענען אויף'ן פעלד).

ראובן האט דאס ניט געקענט זעהן און איז ארויסגעלאפען פון דארף.

ניט וויט אויף א בארג האט ער דערזעהן א גרויסע דרייגארענדיגע הויז מיט א גרינעם דאך מיט א סך קוימענס; ארום איז א גרויסער גא־טען מיט געשארענע בוימער, מיט אלערליי בלומען אויף דער ווערענדע. אין גארטען איז געזעסען דער פריץ און געטרונקען קאפע.

ראובן'ען האט דאס בערנומען פאר'ן הארצען... ער איז אוועק צו דער ווערענדע.

— זאגט מיר, פריץ, האט ראובן א פרעג געטהאן, פאר וואס פארט לעבען דאס די בויערען אזוי שלעכט, אזוי ארעם?

דער פריץ האט אויף איהם אויסגעשטעלט א פאר אויגען און האלב אין כעס — פאר זיין העזה — א זאג געטהאן:

— שכורים זיינען דיינע בויערען, פוליאקעס, טויגעניכטסען — דערפאר לעבען זיי אזוי; אז זיי וואלטען געארבייט, ווי עס דארף צו זיין, וואלטען זיי געלעבט ווי מענשען.

— היינט זאגט מיר, פריץ'ל, האט ראובן ווידער געפרעגט אין פשטות, אויך גארנישט קלערענדיג, פאר וואס־זשע לעבסט דו אזוי גוט גאר ניט טהוענדיג? אט אזוי טאקי, די בויערען, די פוליאקעס, ווי דו רופסט זיי, אט זיי טאקי ארבייטען אויף'ן פעלד ווי די פערד און האבען צרות און דו געהסט לויז און ליידיג און לעבסט א גוטען טאג. ניין, פריץ'ל, ווי איך האב מיך אנגעהערט, לעבען די בויערען שלעכט, ניט ווייל זיי זיינען פוליאקעס, נאר ווייל זייער פראצע בלייבט אין גאנצען ביי דיר, כאטש צוריים זיך הארעוועגדיג, איז קיין פעולה ניט, אז מען הארעוועט אויף יענעם. זאג אליין, פריץ'ל, איז דאס ניט א'ן עולה? כ'לעבען, זעהר ניט שיין פון דיר.

ראובן האט קיין שלעכטס ניט פערטראכט, ער האט ניט געמיינט

אָנגעיהרען דעם פריץ'ס האָנער, ער האט זיך גלאַט אַזוי אויסגערעדט די הַאַרץ.

אָבער דער פריץ איז געוואָרען אַ צוקאָכטער.

— אַך, דו הונד איינער, האט ער געשריען מיט משונה'דיגע קולות, דו פערפלוכטער ושיד! דו ווילסט מיר אַיינוויזען! איך וועל דיר ווייזען, ווער עלטער איז! איוואַן! סטעפאַן! שלעפט איהם אַוועק,, צום סטאַנאָוואָי!

צוויי בויערען האָבען ראובן'ען אַוועקגעשלעפט צום סטאַנאָוואָי.

דער סטאַנאָוואָי האט איהם טאַקי גוט אויסגעמוסר'ט, געגעבען איהם צו פערשטעהן, אַז פאַר אַ פריץ דאַרף מען האָבען דרך־ארץ און די צונג דאַרף מען בכלל האַלטען הינטער די ציינער. דער מוסר איז געווען אַ'ן אֶמת'ער פאָליצייסקער מוסר: מיט ווילדע געשרייען, מיט טאָפּענעש מיט די פיס, מיט זידלערייַ און מיט קלעפּ.

ראובן האָט זיך קוים אַ לעבעדיגער אַרויסגעריסען פון דעם סטאַנאָוואָי'ס הענד. ער איז אַנטלאָפען ווי אַ מבולבל'ער; ער האָט ניט געקענט פערשטעהן, וואָס האט מען צו איהם געהאַט, וואָס איז זיין חטא געווען?

אַ צושלאָגענער, אַ הונגעריגער איז ער אַרויס אויף אַ גרויסען וועג. אַ שיינע הויז, מיט אַ ברייטער טהיר צום גאס און מיט אַ געפאַרב־טער בלעך איבער דער טהיר, איז געשטאַנען ביי רעכטען וועג. פער־בייפאָהרער און פערבייגעהער האָבען פערקערט אין דעם הויז.

ער איז אויך אַריין.

דער בעל הבית איז געשטאַנען הינטער אַ טיש און געגעבען אַלע געסט — יעדערען, וואָס ער פערלאַנגט.

ראובן איז אויך צוגעגאַנגען.

— גיב, ברודער, אַ ביסעל שפּירעט מיט עפּעס פערבייסען, האָט ער זיך געווענדט צום בעל־הבית. (דעם טעם פון שפּירעט האָט ער על פי סבה דערגאַנגען: אַ בויער האָט איהם מכבד געווען אין וועג מיט אַ גלעזעל).

דער שענקער האָט איהם אָנגעגאָסען אַ שנאַפּס און געבעטען בעצאָהלען.

— ניין, ברודער, געלד האָב איך ניט, האָט ראובן געזאָגט.
— טאָ וואָס רעדן מיינט איהר: בל"ם? איהר האָט אַ טעות, ר'

איד, אומזיסט גיט מען ניט היינטיגע צייטען, דער שיינקער איז שוין לאנג געשטארבען. אט, אז איהר ווילט, פערקויפט מיר אייער פעלץ, אויף וואסערע כפרות דארפט איהר איהם זומער? נאט אייך פאר איהם א רובל.

(א פעלץ האט ראובן געהאט א בערעשען, אין אמת'ן א גוטען, פון א בער, וועס ער האט אליין אין וואלד געהרג'עט; ער איז ווערט געוועזן, געוועהנליך, א סך מעהר ווי א רובל, נאר דער קרעצמער האט פערשטאנען נאך דעם נאז נאך, וואס פאר א סוחר ראובן איז.

ראובן האט ניט געוואוסט, וויפיעל זיין פעלץ איז ווערטה, און וואס פאר א מטבע א רובל איז. ער האט גלייך אראבגעווארפען דעם פעלצעל פון די פלייצעס און האט גענומען דעם רובל.

פון התפעלות האט דער קרעטשמער איהם מכבד געוועזן מיט א גאנצער פלאש בראנפען.

ראובן האט זיך אוועקגעזעצט נעבען א טיש מיט זיין בראנפען און פערבייסען. געגען איהם איז געזעסען אין ארימער בויער, א פער־שמאכטער, ביי א פוסטען טיש; געזעסען און געקראצט דעם קארק און די אויגען פון ראובן'נען ניט אראבגענומען.

— פעטער, אה פעטער, האט איהם ראובן ארוף געטהאן.

— וואס איז, וואס? האט דער בויער געפרעגט תם'עוואטע.

— ביזט אפשר א בעלן אויף א גלעזעלע, טא לאז דיך ניט בעטען.

— כיי, פאר וואס ניט, אז א גוטער ברודער איז מכבד, טאר מען זיך ניט אבזאגען.

דער בויער האט זיך צוגערוקט צו ראובן'ען, זיי האבען ביידע גענומען צו ביסלעך, פאנאנדערגערעדט זיך, ווי עס פיהרט זיך, פון וואנען, פון וואס, ווער יעדערער איז.

— וואס זאל איך דיר זאגען, ברודער ראובן, האט דער בויער געזאגט, אויסהערענדיג ראובן'ס ביאגראפיע; אין ערגערען ארט פון אלע דיינע ברידער האסט דו דיר אויסגעקליבען; איך ווייס ניט, אויב זיי וועלען ערגעץ געפינען וואו גוט איז; דו אומגעהענדיג איבער דערפער, וועסט געוויס קיין גוטס ניט געפינען. פרעג ביי מיר, איך האב שוין א האלבע מאה, אויב ניט מעהר, אבגעלעבט אויף דער וועלט, זאג איך דיר, בנאמנות, אז אין דער גאנצער מדינה לעבט אפשר איינער פון טויזענד בויערען ווי דער סדר איז, און די איבעריגע אלע ווערען אויס־

געריסען נאָך די יאָהרען און טעג: איין קבצן גרעסער פון דעם אַנדערען. און וואָס איז דער הידוש נעבעך? פון וואַנען, פון וואָס זאָל אַ בויער יאָ לעבען גוט?

— וואָס הייסט? — האָט איהם ראובן איבערגעשלאָגען — פאַר וואָס זאָל עפּעס אַ בויער ניט לעבען גוט?

— דו ביסט גאָר אַ שוטה, כ'לעבען. בעקלער אַקאָרשט מיט אַ קאָפּ

— ער האָט עפּעס אַ פולע ערד?

— דאָס, ברודער, ווייס איך ניט.

— אַז דו ווייסט ניט, טאָ פרעג ביי מיר, וועל איך דיר דערצעהלען. כמעט יעדער בויער האָט אפילו אייגענע ערד, אָבער וויפיעל? אויף קברים פאַר דער געזינד, ווייס איך, וואָלט אפשר קלעקען, אָבער ניט אויף זייען ברויט אויף אַ יאָהר. און דאָס שטיקעלע ערד, וואָס ער האָט שוין, איז אויך וואָס פאַר אַ'ן ערד: לייס, זאַמד, מאָך — אָבער ניט צום אַקערן, צו בעאַרבייטען.

— דאָס, זעהסט דו, פערשטעה איך ניט, וואָס עפּעס דוקא ביים בויער איז די לייס, זאַמד א. ז. וו.?

— אָ! אין מחשבות'ען האָב איך פערגעסען, אַז דו ביסט ערשט פון וואַלד און דו ווייסט נאָך גאָר ניט: ווער, וואָס, ווען. דיך דאַרף מען דאָך אָנהויבען דערצעהלען גאָר פון א. טאָ הער אַקאָרשט. אַמאָל זענען מיר, בויערען, כמעט אַלע געוועזען פריצ'עשע. מיר האָבען געהערט צום פריץ מיט'ן לייב און לעבען, מיר זענען געוועזען זיינע אייגענע, אָט ווי זיינע בהמות, זיינע פערד. איין פריץ, למשל, פלעגט זיך בעריהמען פאַר דעם צווייטען: איך האָב אַזוי פיעל און אַזוי פיעל פערד, אַזוי פיעל און אַזוי פיעל הינד און אַזוי פיעל בויערען. איך בין ניט מגזם וואָס אַ האָר איז ווערטה, ווי דו זעהסט מיך לעבען! נאָר דאָס איז שוין געוועזען אַ מעשה מיט עטליכע און דרייסיג יאָהר צוריק; אין 61־טען יאָהר האָט אונז דער קיסר — אַ זיידע דעם איצטיגען קיסר'ס — בעפרייט.

— ווער, זאָגסט דו, האָט אייך בעפרייט?

— דער קיסר, פערשטעהט זיך, אַז דער קיסר, ווער דען קען בעפרייען אַ גאַנצען עולם, אַז ניט אַ קיסר?

— וואָס איז דאָס אַ זעלכעס: אַ „קיסר"?

— וואָלסט דו קרעפּלעך עסען מיט דיינע שאלות! ווער קען דאָס שטענדיג האַלטען אין זינען, אַז דו ביסט גאָר ווי פון יענער וועלט

געקומען? נאָר הער אַקאָרשט מיט אַ קאָפּ: אַ קיסר — דאָס איז אַ פּריץ איבער אַלע פּריצים, אַ בעל־הבית איבער אַלע מענשען, איבער דער גאַנצער ערד, גרעסער פֿון איהם איז שוין ניטאָ, וואָס ער וויל — דאָס טהוט ער און קיינער טאָר איהם אַ וואָרט ניט זאָגען.

— האָט מען איהם אויסגעקליבען?

— וועֶר אויסגעקליבען? וואָס אויסגעקליבען? דו רעדסט נאָר ווי אַ קינד, אויף נאמנות. אַ קיסר קלויבט מען ניט אויס; אַ קיסר ווערט געבוירען אַ קיסר. אַז דער טאַטע, פֿערשטעהסט דו מיך, איז אַ קיסר, איז דער זוהן אויך אַ קיסר.

— דו הער אַקאָרשט די געשיכטע, וואָס מיט אונז בּוּיעֶרען האָט פּאַסירט. בעת מיר זענען געוועזען, פֿערשטעהסט דו, פּריץ'עשע, זענען מיר אויסגעשטאַנען אַזעלכע מיני צרות, אַזעלכע מיני יסורים, וואָס דו קענסט דיר גאָר ניט פֿאָרשטעלען. די הינד דעם פּריץ'ס, איז דאָך שוין ניטאָ וואָס צורעדען! אַפּילו די הזירים זיינע איז אויך געוועזען בעסער ווי אונז. דו פֿרעג בּיי די עלטערע לייט — זיי וועלען זיך דיר אַ ביסעל אָנדערצעהלען, וואָס פֿאַר אַ מהיה'דיגער לעבען דאָס איז געוועזען. דער גאַנצער שטיקעל האָפֿנונג איז געוועזען אויף'ן קיסר. מען האָט געוואַרט פֿון טאָג אויף טאָג: אָט, אָט קומט די ישועה; אָט, אָט וועט אונז דער קיסר, אונזער אַלעמענס טאַטע, אויסלייזען פֿון די פּריץ'עשע הענד; אָט, אָט וועלען מיר ווערען פֿרייע מענשען, מיט אַלעמען גלייך, לעבען אין אַ'ן אייגענעם ווינקעלע, זיין בּיי זיך אַליין; און, געלויבט איז דער אויבערשטער, די מזל'דיגע שעה איז געקומען, ער האָט אונז טאַקי אויסגעלייזט. איז דאָך שוין דאַכט זיך גוט? אָבּער וואָס זאָל איך דיר זאָגען — אויף מיינע שונאים געזאָגט געוואָרען אַזאַ אויס־לייזעניש. ערשטענס, פֿערשטעהסט דו מיך, האָט מען געמאַכט פֿאַר צוטהיילער פֿון דער ערד — מען האָט דאָך אונז געדאַרפֿט געבען ערד, מיר זאָלען האָבען פֿון וואָס צו לעבען, האָט מען געמאַכט, זאָג איך, פֿאַר צוטהיילער פֿון דער ערד די פּריצים גופא, די געוועזענע בעלי־בתים פֿון דער ערד, היינט פֿערשטעהסט דו דאָך שוין, וואָס פֿאַר אַ רעיעלע הלוקה דאָרטען איז געוועזען. וואו אַ מאָך, וואו אַ בלאָטע, וואו אַ זאַמד — דאָס האָבען די פּריצים אונז אייגגעטהיילט און זיך געלאָזען די בעסערע ערד. מיינסט דו דאָך אפשר, אַז דאָס האָט מען בּיי זיי אָבּגענומען און אונז אָוועקגעשענקט, מילא, איז דאָס בּיי אונז געוועזען, ווי מען זאָגט, אַ געשיינקטער פֿערד, וואָס מען דאַרף איהם אין די ציינער ניט קוקען?

הס ושלום! מיר קענען עד היום פאר די ערד ניט אויסצאהלען. מען האט געשטעלט מקהים משוגענע, זאג איך דיר, און פון דעסט־וועגען, אז א דארף בויערן האבען זיך געפרובט איינשפארען: „מיר ווילען ניט קיין זאמד פאר אונזער גוט געלד", האט מען זיי צושונדען אלעכען די הויט און מען האט זיי גענויט מיט גוואלט צונעהמען, וואס מען גיט.

— און ווי, למשל, איז פערקעהרט — האט ראובן געפרעגט — אז פון די אויסלעזונגעש גופא האט זיך אויסגעלאזט זיי א טובה. ערד, — פלעגט מען איהם אויך נויטען מיט גוואלט?

— עט, הלילה, וואס רעדסטו! א פריץ מיט א פריץ וועט זיך פערפיהרען? וועלכע ער האט געוואלט, יענע האט ער געגעבען.

דאס איז דאך אמת'ע רציחה ביי אייך דא! וואו מען טהוט זיך ניט א קעהר — רק דעם פריץ, אבער דעם פריץ און ווידער דעם פריץ! נאר מען קוקט זיין טובה — און א סוף!

— פערשטעהט זיך, ברודער, ראובן, זיין טובה, נאר דעם פריץ'ס טובה. זייער וועלט — און אין עק. וואס דארפסט דו מעהר, אז פון די אויסלעזונגעש גופא האט זיך אויסגעלאזט זיי א טובה. הער אקארשט. וואו האבען מיר מיט דיר געלאזען? יא, מען האט אונז אנגעטיילט מיט שטיקלעך ערד, איך מיין מיט זאמד. אז מען האט אונז בעפרייט דעם 19־טען פעווראל 1861 יאהר, האט מען אונז מודיע געווען אין אלע קלויסטערס, אז מהיום והלאה זענען מיר פראנק און פריי. יעדער, פערשטעהסט דו מיך, מעג טהאן, וואס ער וויל, יעדער מעג געהן ווען ער וויל, וואוהין ער וויל, געה האטש אויף אלע פיער זייטען: געה איבער די הייזער, געה כף־הקלע, געה דורך דער ערד, געה אין סיביר, קיינער טאר דיר א ווארט ניט זאגען. דארף מען עפעס בעסער? נאר, באמת זאגענדיג, אהן שפאס האט זיך פון אינזער גאנצער פרייהייט אויסגעלאזען א בוידעם; אנשטאט פאנטשטשינע האט מען אויף אונז ארויפגעווארפען א בארג מיט פאדאטקעס, איין מאל פאר אלע מאל צאהל: פאר די ערד צאהל, פאר יעדען נפש צאהל, פאר די וועגען צאהל, אין וואלאסט צאהל, רק צאהל! אי, וואו זאל מען דאס נעהמען, אז פון דער ערד איז אפילו פאר זיך אויף ברויט ניטא? דאס איז ניט זייער זאך, האטש נעהם און צושנייד זיך אליין אויף טאלער; אז ניט, גיט מען שמיץ, אז די קאפ זעהט זיך ניט. אט דא, ברודער, זענען מיר בעגראבען געווארען;

מיר האָבען זיך געמוזט לאָזען אויף מלאכה ווידער צום פריץ, און ווידער אַריינגעפאַלען צו איהם אין לאַפּע, די זעלביגע פאַנשטשינע מיט מעהר פרישקייט, דעמאָלט איז ער האָטש מחוּיב געווען עסען צו געבען, איצט איז ער דערפֿון אויך פּטוּר.

זיי האָבען געקומען צו ביסלעך בראַנפען און האָבען פערביסען.

— אָט אַזוי, ברודער ראובן, איז די מעשה, פֿעשטעהסטו מיך, — האָט דער בויער ווידער געזאָגט, — היינט זאָג אַליין, איז שוין דאָ פון וואַנען אַ נאַש בראַט זאָל גוט זיין? אדרבא, יאָהר צו יאָהר וועהרט נאָך ערגער: מענשען ווערען רק מעהר און ערד קומט דאָך ניט צו, מילא קלויבט זיך אָן הובות, פּאָדאַטקעס אַריבער און אַריבער; מען קומט און מען פערקויפט ביז אַ זוים. די לעצטע בהמה פיהרט מען פון שטאַל אַרויס, האָטש דו נעהם די ווייב מיט די קינדער און וואַרף אַרויס אויפ'ן גאַס. אָט, דעמאָלט, ברודער, דערהערט מען די האַרץ און פֿרוב עפּעס זאָגען אַ וואָרט אַנטקעגען, מאַך עפּעס אַ האַר אַ קרומע מינע — איז תּיכף געשלאָגען, געשמיסען.

— זאָג מיר, ברודער, איך וועל ביי דיר פרעגען, און הער אויס: „סאָלדאַטען", „סאָלדאַטען" — פון וואַנען נעהמען זיך דאָס פֿאָרט די סאָלדאַטען?

— ווי הייסט פון וואַנען? גופא פון דעם עולם, אָט, למשל, פון אונז בויערן — און כמעט אַלע סאָלדאַטען זענען טאַקי, באמת, בויערן, וואָרום אַ פריץ, אַ טשינאָווניק, געהט אַוועק אין אָפיצירען; אַ סוחר, אַ קרעמער דרייט זיך אויס מיט געלד פון סאָלדאַטען, און דינען דיענט מעהר ניט ווי אַ נאַש בראַט. פון אונז גופא, זאָג איך, קלייבט מען אויס די יונגע לייט און מען נעהמט זיי אין סאָלדאַטען און מען פיהרט זיי אַוועק פון די דערפער אין די שטעדט אין די קאַזאַרמעס, דאָרט לערנט מען זיי שיסען, שטעכען. און אָט אַזוי ווערען זיי דיר „סאָלדאַטען".

און אָט די זעלביגע סאָלדאַטען, בויערן, שיסען נאָכדעם אין די בויערן גופא, ד. ה., איהר שיסט זיך אַליין, אויף פּראָסט געשמועסט.

עס איז אַפילו זעהר ניט פיין, נאָר וואָס קען מען העלפען? אָט דו הער אַ מעשה. ניט ווייט פון אונז האָט זיך אַ דאָרף בויערן צובונטעוועט, איינגעשפּאַרט זיך איין מאָל פאַר אַלע מאָל, ניט צאָהלען קיין פּאָדאַטקעס: פּאָליציי, וואָלאָסט האָט מיט זיי גאָר ניט געּ

קענט מאַכען. וואָס מיינסטו איז געוועזן דער סוף? עס איז אָנגע-
קומען אַ בעפעהל פון פעטערבורג, אַז מען זאָל זיי שיסען. דעם
חורבן, וואָס האָט זיך אָבגעטהון בעת די סאָלדאַטען זענען אָנגעקומען,
קען איך דיר גאָר ניט אויסדערצעהלען, הרוגים האָבען זיך געוואַל-
גערט אין די קאַנאַווען, בלוט האָט זיך געגאָסען אין אַלע גאַרטענס, די
ווייבער מיט די קינדער האָבען אויפגעהויבען אַזאַ קלאָג, אַזאַ גע-
שריי, אַז דער הימעל האָט זיך געשפּאָלטען, נאָר ניט דאָס בין איך
דיר איצט אויסען; אין טלוים אין שום האָט אַ סאָלדאַט זיין אייגענעם
טאַטען דערשטאָכען... אמת, ער האָט דערזעהען די חכמה, וואָס
ער האָט געטהון, האָט איהם געמוזט גוט צוקאָכט ווערען זיין האַרץ.
אָבער נאָכ'ן טויט העלפט קיין תשובה ניט; דערוויילע אַ זוהן גע-
הרג'עט זיין אייגענעם טאַטען!

— מיינסט דו דאָך אפשר, אַז די סאָלדאַטען צאָהלט מען
פאַר זייער דינסט? אַ קאָפּיקע ניט! האָרעווע 4-5 יאָהר, די בעסטע
יאָהרען פון לעבען אויס'ן שד.

— אַ גרויל, אַ גרויל!

זיי האָבען אויסגעטרונקען די לעצטע גלעזעלע, פריינדליך
געזעגענט זיך און ראובן איז אַוועק ווייטער.

ניט ווייט פון אַ דאָרף האָט ער דעריאָגט אַ פּאָאר וועג-מענשען.
זייער פערד איז געגאַנגען טריט ביי טריט, און זיי זענען געזעסען
אין וואָגען און געשמועסט זיך, שטאַרק פערטיפט אין זייער ענין.

— אָט אַזוי, ברודער איוואַן איוואַנאָוויטש, האָט איינער גע-
זאָגט — אָט אַזוי, זאָג איך דיר, זאָלסט דו אָבמאַכען דעם עסק, גלאַט
און קיילעכדיג (עס איז דאָך ביי דיר אין די הענד): אַריינגעפאָהרען אין
דאָרף און אַקוועטיש געטהאָן מיט אַ מאָל דעם עולם: געלד! עס מוז
אויף איין קלאַפּ אַריינגעטראָגען ווערען די פּאָדאַטקעס אָהן שום
טענות, אַ דאגה אַ תרוץ? — דער גובערנאַטאָר האָט געהייסען, דער
זעמסקער. דו פרעג זיי בחרם די המורים; וואָס דו וועסט זיי זאָגען —
וועט גלאַט אַראָב און נאַטשאַלסטוואָ וועט דאָך זיין קאָנטענט. געלד
וועסען מיר דאָך מיט דיר, וויפיעל זיי האָבען; מילא, פערשטעהסט
דו מיך, וועסט דו לאָזען זייער סקאָט פון טאָרג, און דאָ וועל איך
אונטערשפּרינגען, כלומרשט פון גאָר נישט ווייסענדיג, און וועל איהם
אָבנעהמען בזול־הזול. הע. הע. הע... אַ וואָלוועלע מציאה, אויף

נאמנות. דײַן טרחה, פֿערשטעהסט זיך, וועט אומזיסט ניט זײַן: דו האָסט בײַ מיר דעם פֿיערטען חלק אין פּרנסה. געהט דאָס?

— גוט, נאָר וועניגער גערעדט און מעהר געטהאָן. איך וועל שוין אָבמאַכען דעם עסק גיך און גוט און דו ביזט דאָך אויך קיין מלמד ניט

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר, איך קען דיך ניט, דו קענסט מיך ניט, און אַראָב פֿון מאַרק...

— גנבה'שע שטיק, ברידער, דאַרפֿסט דו מיך ניט לערנען. איך ווייס וואו אַיין, וואו אויס...

זייערע רייד זענען ראובן'ען אַרײַן אין נאָז; ער האָט אַפּילו ניט גאָר גוט פֿערשטאַנען, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ מין עסק, נאָר אַ ביסעל האָט ער זיך דאָך שוין אָנגעהערט און אגב האָט ער אַרײַנגעהערט אין דאָרף אַ פֿרעג געטהאָן ווער זענען דאָס פֿאַר אַ לײַט?

— דאָס איז אונזער סטאַרשינאַ און אַ קצב פֿון שטאָדט, האָט מען איהם געענטפֿערט. דעמאָלט האָט שוין ראובן אין גאַנצען פֿאַנאַנ־געקליבען זייערע דבורים...

ביים אַרײַנפֿאָהר אין דאָרף איז דער קצב אַראָב פֿון וואָגען און אַוועק צו פֿוס צו אַ בעקאַנטען בויער אין דאָרף; דער סטאַרשינאַ איז פֿערפֿאָהרען צום סעלסקען, וועלכען ער האָט תיכף געהייסען צונויפֿ־קלייַבען די דאָרפֿס־לײַט.

— נו, ברידער, געלד, האָט דער סטאַרשינאַ געזאָגט צום עולם. איך מיין פּאָדאַטקעס, עס איז מיר אָנגעקומען אַ שטרענגער פּאַפּיר פֿון זעמסקען, אַז עס מוז תיכף אַיינגעקליבען ווערען אַלע חובות.

— איוואַן איוואַנאָוויטש, ברודער, דו ווייסט דאָך אַליין, וואָס איז איצט פֿאַר אַ צייט; וואַרט אָב אַ וואָך־צוויי, מיר וועלען פֿערקויפֿען אַ ביסעל היי, וועלען מיר אַיינצאָהלען. וואו זאָלען מיר דיר איצטער נעהמען? ברעכען פֿון קניע געלד, וואָס?

— איך קען ניט, ברודער, איך קען ניט. עס איז ניט אין מיין רשות. איהר גיט זיך אַ'ן עצה ווי עס איז, לייהט וואו עס איז, אַז ניט וועל איך ניט וועלענדיג מוזען אייער פֿיה פֿון טאָרג פֿערקויפֿען.

— גאָט איז מיט דיר, איוואַן איוואַנאָוויטש, וואָס ־עדסט דו? סטייטש, איצט די פֿיה פֿערקויפֿען? וואָס, ווענסט דו אונז לאָזען איבער די הייזער? וואַרט אָב אַ ווײַלע, מיר וועלען אַרײַנטראָגען ביז אַ קאָפּיקע.

— איך האָב דאָך אייך איין מאָל געזאָגט, אַז איך קען ניט,,

דאָס וועגדט זיך ניט אָן מיר. קורץ, איך בין אייך אַלעמען מודיע: אָדער געלד במזומן, אָדער איך נעהם זיך אָבשרייבען די פּיה.

ער האָט דורכגעלאָזען אַ ווילע, אָנגעטהון אויף זיך די קייט און אַוועק מיט'ן סעלסקען, מיט'ן סאָטסקען און מיט „פּאָניאַטע" איבער די שטאַלען. דער גאַנצער דאָרף מאַנסבילען, ווייבער און קינדער האָבען זיך געלאָזען נאָך איהם מיט אַ געוויין, מיט אַ געשריי.

דאָ האָט זיך בעוויזען דער קצב כלומר'שט פערבייגעהענדיג.

— גוט מאָרגען דעם גאַנצען עולם, האָט ער וויך געזאָגט, וואָס איז דאָס פאַר אַנ'אַסיפה?

— איך פערקויף פּיה פון טאָרג פאַר קאַזיאָנע הובות, האָט דער סטאַרשינאַ געענטפערט.

— איך וואָלט געוועזען אַ בעלן קויפען עטליכע שטיקלעך, אויב במקה.

— קויף, פאַר וואָס ניט, נאָר גיעב וואָס טייערער.

דער סטאַרשינאַ האָט אָנגעהויבען דעם טאָרג, געשניטען ווי מיט אַ מעסער: אַ בהמה פון 30 רובל איז אַוועק פאַר 5, פאַר 9 ציגען, די בעסטע, צו רובל, צו אָנדערטהאַלבען.

דאָ האָט שוין ראובן ניט געקענט שווייגען; ער האָט זיך דורכגעקוועטשט צווישען דעם עולם, צום אויבען אָן צו, און האָט אויסגעשריען אויפ'ן קול:

— ברידער, איהר זאָלט וויסען, אַז ביים סטאַרשינאַ מיט דעם קצב איז אָבגעמאַכט געוואָרען יד אחת, עס איז אַ ליגען די גאַנצע מעשה: ניטאָ קיין פּאַפּירען, קיינער פאָדערט איצט ניט קיין פּאָדאַטקעס, דאָס האָבען זיי זיך אַליין צונויפגערעדט, כדי מען זאָל ביי אייך אָבנעהמען די פּיה אומזיסט.

און ער האָט זיי דערצעהלט אַלץ, וואָס ער האָט געהערט.

— דו גזלן! דו רוצה הינער! דו בלוט-צאַפּער! זענען די בויערען מיט כעס אָנגעפאַלען אויפ'ן סטאַרשינאַ, איבערשרייענדיג איינער דעם אַנדערען. אַט אַזוי דינסט דו דעם קהל! אַט אַזוי שטעהסט דו דאָ פאַר'ן כלל? דאָס וואָלט דאָך קיין תליון ניט געטהאָן!

דער עולם האָט זיך שטאַרק פאַנאַנדערגעקאָכט, אַ וואָרט פאַר

אַ וואָרט, עס איז דערגאַנגען צו קלעפּ. מען האָט מכבד געווען דעם סטאַרשינאַ ווי פֿיעל אין איהם איז געקראָכען.

דער סטאַרשינאַ האָט זיך נעבעך קוים אַ לעבעדיגער אַרויס־געריסען פֿון זייערע הענד, אַרויסגעכאַפּט זיך אויף זיין פֿערד און אַוועקגעפֿלויגען ווי אַ פֿער'סמ'טער, קוקענדיג אויף הינטען, צו לויפֿט מען נאָך איהם ניט נאָך. דער עולם האָט זיך פֿאַנאַנדערגעשפּיעלט און מען האָט דעם קצב אויך געוואָלט אַוועקגעבען זיין גאַב, נאָר ער איז אַ פּנים געוועהנט געוועזען צו אַזעלכע געשעפֿטען, און האָט זיך פֿריהער אין „טלום און שום" אָבגעטראָגען.

— איך פֿערשטעה גלאַט ניט, האָט ראובן געזאָגט, אַז דער עולם האָט זיך אַ ביסעל בערוהיגט: צו וואָס האַלט איהר אַזאַ מי יודע וואָס פֿאַר אַ סטאַרשינאַ?

— וואָס הייסט, מיר האַלטען איהם? ווער האַלט איהם?

— סטייטש, „ווער האַלט איהם"? ווער זשע, אַז ניט איהר? קהל קלייבט דאָך אויס אַ סטאַרשינאַ. היינט צו וואָס האָט איהר אויס־געקליבען אַזאַ בלוט־זייגער?

— ווער האָט איהם אויסגעקליבען! שדים וואָלטען איהם אויס־קלייבען, אַזאַ רוצח. ער האָט זיך אַליין אויסגעקליבען.

— וואָס הייסט, זיך אַליין אויסקלייבען?

— פּשוט טאַקי — ער זיך אַליין. דער מוח, פֿערשטעהסט דו, האָט איהם ניט אויסגעדאַרט. ער האָט דערזעהען פֿאַר די וואַהלען (ווּיבאָרעס), אַז מיט איהם האַלט שמאָל — דער עולם האָט געוואוסט, וואָס פֿאַר אַ פֿויגעל ער איז — האָט ער צונויפֿגעקליבען אַלע זיינע קרובים, פֿריינד, מחותנים, גוטע ברידער און גלאַט שיכורים, וואָס פֿערקויפֿען זייער גאַלקע פֿאַר אַ טרונק בראַנפֿען. עס האָט זיך דער־ווייַלע אָנגעקליבען אַ גאַנצע באַנדע, וואָס האָט געהאַלטען פֿאַר איהם און ער איז אַרויס סטאַרשינאַ. נאָך די וואַהלען האָט ער פֿון אונז אַליין געמאַכט חוזק: „פּראָים" האָט ער געזאָגט, „איהר האָט שוין געמיינט אַז אָט ווערט איהר פֿון מיר פּטור? ניין! כל זמן איך וועל וועלען, וועל איך איבער אייך זיין אַ פֿריץ". מיר האָבען זיך צונויפֿ־געקליבען אין שיינק, אָבגעזוכט אַ שרייבער און אָנגעשריבען אַ פּאַ־פּיר אויף איהם.

— וואָס פֿיהרט איהר דאָ מיט איהם פֿאַר אַ צערעמאָניעס, פֿער־

שטעה איך ניט, אויף וואָסערע כפרות דאַרפט איהר פאַפּירען? געבען איהם האַלז־און־נאַקען — און אוים עסק!

— ניין, ברודער, אַזעלכע זאַכען געהט ביי אונז ניט, דאָס טאָר מען על פי דין ניט; דאָס איז ניט ביי אייך אין וואַלד — געטהון וואָס מען וויל, ביי אונז, ברודער, איז אויף יעדע זאַך דאָ אַ געזעץ: אַ שפּיי טהון בפועל ממש טאָר מען ניט אָהן אַ געזעץ, ניט וואָס אַזאַ זאַך, אַראָבמאַכען אַ סטאַרשינאַ. מילאָ, פערשטעהסט דו, האָבען מיר אויף איהם דערלאַנגט צום זעמסקען — אַלץ לויט דעם געזעץ — אַרומגעשריבען אַלע זיינע שעהנע מעשים, מיינסט דו דאָך אפשר, אַז דאָס איז געווען אַ פעולה? ווי אַ טויטען באַנקעס! ער, דאַרפסט דו וויסען, איז קלוג ווי דער שד: ער פערלויפט פריהער דעם וועג. ווען ער פאָהרט אין שטאָדט — אַוועקגעפיהרט דעם זעמסקען אַ מתנה: אַ האָז, האָניג, פוּטער, אייער; פון שטאָדט פאָהרענדיג, אַנ׳ערב יום טוב — געבראַכט אַ היטעל צוקער, אַ פונט טהע, אַ פעקעל סיגאַרען, די קינדער קאָנפעקטען. מילא, פערשטעהסטו מיך, האַלט דער זעמסקער זיין צד. מיר האָבען שוין פראָבירט דערלאַנגען אי אין סיעזד, אי אין גובערנסקע — מיר בלייבען ביי גאָר ניט. דער זעמסקער, פערשטעהסט דו, האָט אומעטום אַ יד אי אין סיעזד אי אין גובערנסקע — ער איז מיט זיי אַלעמען הבר־לאַפּ: מען שיכור׳ט אין איינעם, מען שפּיעלט אין קאָרטען אין איינעם, פערשטעהסט דו מיך. עס האָט זיך נאָך אויסגעלאָזען, אַז מיר זענען די שולדיגע, מיר זענען די אומגערעכטע. אַמאָל פאָרט דאָס אַריין דער זעמסקער און האָט זיך דאָס אַרויסגעלאָזען אויפ׳ן גאַנצען עולם ווי אַ ווילדע היה: „בונטאָוושציקעס!" האָט ער געשריען — „מרידות וועט איהר מיר פערפיהרען! דער סטאַרשינאַ איז אייך ניט געפעלען! סיביר ווילט זיך אייך! אַ קול זאָל מען פון אייך ניט הערען! איך וועל אייך אַלעמען צושמייסען און איבערגעבען אין סוד!" — פון דעמאָלט אָן, ברודער, שווייגען מיר און ליידען.

— איך פערשטעה אָבער ניט, וואָס האָט איהר זיך אַזוי דערשראָקען פאַר׳ן זעמסקען: ער איז דאָך איינער און איהר זייט אַ סך. ער וועט זיך דאָך איינער ניט איינקעהרען מיט אייך, מיט אַלעמען. איך זאָג אייך טאַקי מיינס: צונויפגעקליבען זיך אַלע אין איינעם און אַרויסגעשמיסען דעם סטאַרשינאַ פון אַלע טירען.

— דו ווייסט אַ פנים ניט, אַז פאַר אַזעלכע זאַכען איז מען ביי

אונז מכבד מיט סאָלדאַטסקע טייטלעך: מען שיקט תּיכּף אַריין סאָלדאַטען מיט ביקסען און...

— און פֿאַר סאָלדאַטען וואָס האָט איהר אַזוי מורא!? ווער זענען סאָלדאַטען? דאָס זענען דאָך גופֿא אייערע ברידער. וואָס זאָל איך אייך זאָגען, איהר זייט נאָר שמאַטעס און ניט מענשען. ווי פֿיעל מען שלאָגט אייך, איז נאָך אַלץ ווייניג.

אויף מאָרגען איז געקומען דער סטאַנאָוואָי מיט דעם אוריאַדניק, מיט עטליכע סאָטסקעס (דער סטאַרשינאַ האָט דערלאַנגט, אַז די בויערן האָבען זיך צובונטעוועט, בעת ער האָט געפֿיהרט אַ טאָרג על פּי דין). עס האָט זיך דערגאַנגען, אַז דער פֿיהרער איז געווען ראובן; מען האָט איהם תּיכּף צוגענומען, פֿיירשמידט און אַוועקגעשיקט אין שטאָדט אין געפֿענגניס.

אין עטליכע הדשים אַרום איז געוועזן זיין משפּט און מען האָט איהם פֿערשיקט אין סיביר.

III. אין מַעֲרָב זייט.

דער אַנדערער ברודער שמעון איז אַוועק אין מערב זייט. דאָס לעבען אין די דערפֿער איז איהם ניט זעהר געפֿעלען געוואָרען און ער איז אַוועק אין אַ שטאָדט.

ניט דערגעהענדיג עטליכע ווייאָרסט פֿון שטאָדט, האָט איהם אָנגעיאָגט אַ יודעל, אַ קאַראַבעלניק. ער איז געפֿאָהרען פֿון דאָרף אַהיים פֿון יריד...

— גוטען אָבענד!

— גוטען אָבענד, גוט יאָהר!

— זעצט אייך, ר' יוד, איך וועל אייך נעהמען אונטערפֿיהרען אין שטאָדט אַריין.

— אַ דאַנק, פֿאַר וואָס ניט.

שמעון האָט זיך געזעצט מיט דעם קאַראַבעלניק. דער לעצטער האָט געוועהנליך תּיכּף אַריינגערוקט אַ „שלום עליכם“, פֿערשאָטען אויף

איין מאָל מיט דרייצעהן שאלות: מה שמכם? פֿון וואַנען זייט איהר? וואוהין גייט איהר איצט? וואָס איז אייער עסק א. ז. וו. אויף וועלכע שמעון האָט איהם געענטפֿערט מיט אַלץ, וואָס איהר ווייסט שוין פֿון פֿריהער.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ר' שמעון, האָט איהם דער קאַראַ־בעלניק געזאָגט,— אין די קאַנטען זוכט איהר, דאַכט זיך, געכטיגען טאָג. דאָ אין די יודישע שטעדטלעך איז ניטאָ קיין גוטעס. גייס איך, אפשר אַ אֶחד מִני אֶלף לעבט ווי עס דאַרף צו זיין, אָבער דאָס רוֹב יודען זענען קבצנים, ווי גאָט האָט געבאָטען. פֿון וואַנען זאָל אַ יודען גוט זיין, אַז טאָן ווערגט איהם פֿון אַלע זייטען? גוט איז דעם גוי, אָט איהם איז גוט ווי אַ גלה, ער פֿערשטעהט גאָר אַליין ניט, ווי גוט איהם איז: זיצט זיך אויף זיינע אייגענע ערד, האָט אייגענע ברויט, אייגענע בהמות, אייגענע וואָל, לעבט זיך גוט און רוהיג, ווייס דעם מין ניט פֿון שווינדעל, פֿון קאָפּ דרעהעניש, פֿון גלות. איך האָב פֿיינד צו זאָגען, אמת, ער האָרעוועט אפֿילו, ער האָרעוועט ווי אַ פֿערד ממש, אָבער דערפֿאַר איז ביי איהם דער מה גלאַט. אונזער איינער אָבער, אַז מען לעבט פֿון ווינד און מען איז פֿערדרעהט מיט פֿראָצענט און מיט וואָכער פֿון אַלע זייטען, געהט אַרום טאַקי אָהן אַ זין טאָג טעגליך, און ביי נאַכט אַפילו דרעהט זיך די קישעלע צוקאָפּען. מען ווייסט ניט, אויף וואָסער וועלט מען איז. קורץ, ר' שמעון, אַ יודען איז שלעכט.

שמעון האָט אַפילו ניט פֿערשטאַנען, ווי לעבט מען עס פֿון ווינד, וואָס הייסט דאָס פֿערדרעהט זיין מיט וואָכער און פֿראָצענט, נאָר ער האָט די שאלות אָבגעלייגט אויף שפּעטער און דערווייל אַ פֿרעג געטהון.

— טאָ פֿאַר וואָס־זשע, זאָגט מיר, זאָלט איהר, יודען, אויך ניט לעבען אַזוי ווי דער גוי, אויף ערד?

— זאָלט איהר געזונד זיין, ר' שמעון, וואָס רעדט איהר, אַ יוד אויף ערד! אַ יוד טאָר אַפילו ניט וואָהנען אין דאָרף, ניט וואָס ערד אַרבייטען.

— סטייטש, ער טאָר ניט? ווי הייסט, ער טאָר ניט? וואָס רעדט איהר דאָס?

— אָט דאָס, וואָס איהר הערט, ר' שמעון. מיר, יודען, פֿערשטעהט איהר מיך, זענען אין גלות. (איהר ווייסט נאָך ניט, ר' שמעון.

דעם טעם פֿון גלות: ביי אייך אין וואלד איז דאך געוועזן א גן־עדן,
איבער אונז צוטהוט מען, וואס מען קען. אט איז דיר דא א געזעץ,
אז א יוד טאר ניט וואהנען אין דארף און אין די שטעדט אויך ניט
אין אלע, פרובי געהן אהין צו מזרה צו, צו צפון צו וועסט דו א יודען
אין קיין שטאדט אויף א רפואה ניט קריגען.

— איך האב זיך שוין אפילו א ביסעל אנגעהערט אין הענ
וועגען אייערע פאראנדקעס, מיט אייערע דינים, נאר אזא ווילדען דין
האב איך נאך ניט געהערט: וואס הייסט א גאנצען פאלק פערשפארען
אין איין ווינקעל, אט דא מעגסט דו וואהנען און דא ניט? מיט וואס
זענען יודען ערגער ווי ניט יודען? די ערד געהערט יעדען מענשען גלייך.

— ביי מיר, ר' שמעון, האט איהר געפועל'ט, אבער דערוויל
איז די מעשה פארט אזוי, ווי איך דערצעהל אייך, און מיר, יודען,
ווערען טאקי פון דעם געזעץ אויסגעריסען נאך די יאהרען און טעג.

— און די יודען שווייגען דאס? פאר וואס גיבען זיי זיך ניט
א וואסער עצה מבטל צו זיין דעם געזעץ?

— איהר רעדט גאר ווי א קינד, זאלט איהר קיין פאראיבעל
ניט האבען. וואס האט א יוד פאר א ווערט? זאלען נאר פרוב'ען
יודען א פיפס טהון, וועט מען זיי צורייבען אויף מעהל?

— נו, פאר וואס מאכען די יודען ניט יד אחת מיט די בויערן?
ווי איך האב זיך פון זיי אנגעהערט, לעבען זיי ניט אזוי גוט, ווי איהר
מאכט אב. איז דאך, דאכט זיך, די גלייכסטע זאך: אבגעמאכט מיט
זיי איין האנד, עס זאל ווערען אלעמען בעסער! און איהר וואלט
טאקי אויספיהרען.

— דאס, ר' שמעון, רעדט איהר עפעס ... אר מי יודע וואס:
אבי אויספיהרען, וואס מען וויל! און בפרט, אז מען איז דאך
ניט אויסען עפעס עולות! אדרבא, מען מיינט דאך מעהר ניט ווי
יושר, טובת־הכלל.

— דאס איז גאר ניטא וואס צו הערען. א יוד איז, ברוך השם,
אזוי אין גלות און איהר ווילט נאך, ער זאל זיך מישען אין קהל'זא-
כען. כ'ווייס, הוזק! נאר מיר האבען זיך מיט אייך פעררעדט, ר' שמעון,
און מיר זענען, אין מהשבות'ן, שוין געקומען אין שטאדט אריין. פער-
פאהרט צו מיר נעכטיגען, איהר וועט ביי אונז זיין אנ'גרייליכער גאסט
און ביי מיין פלונית'טע איז א גאסט גאר די גאנצע וועלט.

זיי זענען צוגעפאהרען צום קאראבעלניקס הויז.

עֶטליכע קינדער, גרויסע און קלענערע, זענען אַרויסגעלאָפֿען
ענטקעגען מיט התפעלות און מיט אַנ'אויסגעשריי: „טאַטע! טאַטע!
שלום עליכם!" די קלענערע האָבען זיך תיכף מיט אימפּעט געלאָזט
לויפֿען צוריק. איינער איבער דעם אַנדערען, דער ערשטער צו פֿער־
כאַפּען אָנזאָגען דער מאַמען די בשורה. זיי האָבען נאָך אויפ'ן גאַס
געשריען: „מאַמע! דער טאַטע פֿאָהרט!" דער קאַראַבעלניק מיט
שמעונ'ען זענען אַראָב פֿון וואָגען, איבערגעגעבען דעם פֿערד די
עלטערע יונגלעך און אַריין אין שטוב.

— זיצט, ר' שמעון, האָט דער בעל־הבית געזאָגט, וויַיזענדיג
אויף אַ ווייסע הילצערנע באַנק; רוהט אייך אויס פֿון וועג.

באַלד איז אַריין אַ דאַרע, בלייכע יודענע מיט אַ כלי מילך,
איבערגעדעקט, מיט'ן פֿאַרטוך (עס זאָל קיין עין הרע ניט שאַדען,
וואָס די ציג גיט אַזוי פֿיעל מילך).

— גוטען אָבענד! האָט זי פֿריינדליך געזאָגט. שלום עליכם
דיר! וואָס מאַכסט דו?

— גוט יאָהר! עליכם שלום! ניש־קשה, געלויבט איז דער
אויבערשטער. וואָס מאַכסט דו? — אָט האָבען מיר אַ גאַסט. גיב זיך
עפּעס אַרויס, שרה־לאה, לכבוד אַנ'אורה מיט אַ גוטער וועטשערע:
איהר — ר' שמעון, מוזט אויך זיין הונגעריג אַוודאי.

— אַז איהר זאָגט, ר' שמעון, גלות, האָט ביים טיש ווידער
דער בעל־הבית אָנגעהויבען. וואָס ווייסט איהר, וואָס גלות בעדייט?
אָט זעהט איהר מיך מיט אַזאַ געזינדעל קיין עין־הרע, און אין וואָס
פֿאַר אַ דירה'לע מען ענגט זיך; איהר וואָלט אַ קוק טהון מיט אַ יאָהר
אָנדערטהאַלבען צוריק וואָס פֿאַר אַ נחלה איך האָב געהאַט, אויף
אַלע יודען געזאָגט געוואָרען...

— איצט ברוך־השם, האָט די בעל־הבית'טע אונטערגעהאַפּט,
שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ און זיפֿצענדיג, וואַלגערן מיר זיך אין פֿרעמדע
דירות, אין הושך'דיגע. וויפֿיעל האָב איך געקריינקט ברוך־השם אין
דער שטוב, ביז מיר זענען פֿון דעם וואָכער פּטור געוואָרען!...

— לאָז, פֿאָלג מיך, דיינע מעשיות אויף אַנ'אַנדערט מאָל,
האָט ער איהר שמייכלענדיג איבערגעשלאָגען. מיר ריידען מיט ר'
שמעונ'נען גלאַט וועגען וועלט זאַכען. — מיין שטוב, זאָג איך אייך,
ר' שמעון, האָט מען פֿערקויפֿט פֿון טאָרג פֿאַר אַ שטראָף פֿון 300
רובל דערפֿאַר, וואָס איך בין אַ איד. האָב איך אַנ'ערך ניט, הוטא בענגל

געװען, אַז בײַ מיר איז אַ זוהן מיט 23 יאָהר צוריק געשטאָרבען אַנ'עופּל'ע פֿון עטליכע װאָכען, און איז פֿאַר צװײ־יאָהרען צום פּרײַזיון ניט געקומען?

— איך פֿערשטעה אײך לְגַמְרֵי ניט.

דער בעל־הבית האָט איהם געגעבען צו פֿערשטעהן דעם געזעץ פֿון די 300 רובל שטראָף, װאָס פֿאַלט מעהר ניט װי אויף אידען.

— איך האָב צונויפֿגעקליבען התימות פֿון שטאָדט, האָט דער בעל־הבית געענדיגט, אַז דער זוהן איז געשטאָרבען — און עס האָט אַלץ ניט געהאָלפֿען. אַ אידען איז ניטאָ קײן גלויבען און מײַן שטוב איז דערװײַלע געבליבען אין קאַזנאַ.

— אַ גוואַלד, װאָס פֿאַר אַ װילדער געזעץ בײַ אײך איז, אַ גוואַלד!

— און יעדער איד האָט זיך זײַן פּעקעל צרות, יעדער איד לײַדט גלות אויף אַ בעזונדער אופֿן. אָט האָב איך אַ פּלימעניק, אַ יתום, אַ בחור שוין עטליכע און צװאַנציג יאָהר, אַ געװעזענער עלוי. אַ מאָל האָט מיט איהם די װעלט געקלונגען; דער ראש־ישיבה האָט געזאָגט, אַז פֿון איהם װאָלט אַרויס אַ צאַצקע אַ זאַך, נאָר ניט דאָס בין איך איצטער אויסען. עס האָט אין איהם אַרײַנגעבלאָזען אַנ'אַנדער װינד און ער האָט זיך אַ קער געטהון אין בילדונג, אין השכלה זאַכען. אין אַ יאָהר צײַט האָט ער אויסגעהאַלטען די עקזאַמענס און געװאָלט פֿאָהרען שטודירען אויף אַ דאָקטאָר צו אויף אַנ'אַדװאָקאַט, כ'װײס אויף װאָס — האָט מען איהם ניט צוגענומען, װײַל ער איז אַ איד (אַזש אויף מײַנע שׂונאים געזאָגט געװאָרען, װאָס פֿאַר אַ איד ער איז). איצט װאַלגערט ער זיך ערגעץ אין אויסלאַנד אָהן אַ ביסען ברויט. אָט איז אײַך אַ יוד! איך זאָג, אַ קאָפּ — אַ גאון בפֿועל ממש, און נאָר ניִשט...

— הײַנט אַדרבא, אַדרבא, בלײַבט דאָך טאַקי אַלץ מײַן שאלה, פֿאַר װאָס זאָלען זיך ניט צונויפֿרײַדען אָט די, װעמען עס איז ניט גוט, איך מײן די אידען מיט די בויערען אין אײנעם?

— איך האָב דאָך אײַך געזאָגט, אַז דאָס איז ניט מעגליך.

— איך װעל אײַך זאָגען דעם אמת ר' שמעון, אַז אַזעלכע זאַכען לִיגען מיר אַפֿילו אין דער לינקער פּאָה ניט. װער האָט דאָס צײַט צו קלערען װעגען אַזעלכע זאַכען? די װעלט האָט זיך ניט פֿון גאַנז אָנ־

געהויבען, ניט מיט אונז וועט זי זיך אויסלאָזען. לאָז געהן, ווי עס געהט.
— דאָס, זעהט איהר, האָט איהר אַ גרויסען טעות. וואָס הייסט: זאָל געהען, ווי עס געהט! אַז מיך אַרט ניט פאַר זיך, טאָ חעמען וועט פאַר מיך אַרען? נאָר — אַליין! יעדער, ווען עס איז ניט גוט, דאַרף זעהען זיך אַליין העלפען, ניט וואַרטען אויף לייטען. בפרט, אַז ניט גוט, ווייס איך, איז כמעט אַלעמען.
— זאָלט איהר געזונד זיין, ר' שמעון, איהר רעדט אין פלוג אַפילו גאָר צו דער זאַך. אַ סך קלינגער נאָך פאַר אונזער שטאָדט מגיד, נאָר דאָך... ווי רעדט מען זיך דאָס צוזאַמען מיט אַ וועלט מענשען? און אַגב, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, זענען עפּעס גלאַט אידען מיט גויים קיין פאָר ניט.
— פאַר וואָס עפּעס קיין פאָר ניט? און פאַר וואָס ניט צונויפ־ריידען זיך? דאָס איז דאָך ביידענס טובה! אַדרבא, איך רעכען, אַז אי די אידען אי די בויערען וואָלטען זיך דערפאַר אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענד.
— אַז איהר זאָגט, ר' שמעון, צונויפריידען זיך! צונויפריי־דען זיך מיט אַ גאַנצער וועלט, איז דאָך שוין אַ גרויסער ענין. וואָס דאַרפט איהר מעהר, אָט איז ביי אונז אין שטאָדט, אין קלע־נערע עולמות, סך הכל אַנ'אופראַווע... נאָר איהר ווייסט דאָך אודאַי ניט, וואָס דאָס איז, וועל איך אייך בקיצור זאָגען. יעדע שטאָדט קלייבט אַליין גופא אויס עטליכע מענשען, זיי זאָלען פיהרען די בעל־הבתישקייט פון שטאָדט און דאָס רופט זיך — אופראַווע. היינט די אופראַווע־לייט האָבען דאָך אודאַי, אין פלוג, געדאַרפט זעהען נאָר די טובה פון שטאָדט. איז וואָס לאָזט זיך אויס, אַז זיי זענען אַרויפגעפאָהרען אויפ'ן שטאָדט רייטענדיג און שטעלען די שטאָדט בדלות. אָט האָבען זיי זיך דיר אַנימעלט מישב געווען און געמאַכט אַזאַ מין גזירה: יעדער בויער, וואָס קומט אין שטאָדט אויפ'ן מאַרק, דאַרף צאָהלען 5 קאָפּיקעס פאַר דעם אָרט. אָט מאָרגען איז ביי אונז אַ יריד. אַז איהר פוילט זיך ניט, געהט אַריבער אויף אַ טשעקאַ־וועס אַ קוק טהון, וואָס פאַר אַ גזירה דאָס איז. עס איז שוין צו זאָגען אַ גזירה, אַ גזירה צו אַ גזירה איז ניט גלייך! זיי האָבען אַ העלפט שטאָדט בפועל ממש בדלות געשטעלט. עס ריהרט אָן אַלע־מען! דער מאַרק־הענדלער איז דאָך ניט שייך צו זאָגען אָבגעקוילעט אָהן אַ מעסער; ניטאָ וואָס צו קויפען, וואָס אַ האָר איז ווערט, אַז

דער גוי האָט לגמרי אויפֿגעהערט אין שטאָדט צו פֿאָהרען, די הענד־לערקעס, די אָרימע ווייבער, נעבעך...

— איך שלאָג אייך איבער די רייד, ר' חיים — אַזוי האָט דער בעל־הבית נעהייסען — נעהמט ניט אָן פֿאַר אונגוט. זאָגט מיר, זייט מוחל, וואָס זענען דאָס אַזוינס „מאַרק־הענדלער"?

— דאָס זענען גאָר פּשוט אַזעלכע אידעלעך, וואָס קויפֿען אויף ביים גוי אויפ'ן מאַרק: תבואה, לייַנזוימען, פֿלאַקס, הזיר־האָר, פֿעלכ־לעך א. ד. ג. און פֿערקויפֿט נאָכדעם אַ גרעסערען סוחר, אָדער גלייך אין קאָנטאָר, און די שיקען עס אַוועק אין אויסלאַנד. אין אויסלאַנד האָבען זיי וועניג אייגענעם ברויט, פֿערשטעהט איהר מיך, און פֿון די זוימען, פֿלאַקס, הזיר־האָר, פֿעלכלעך מאַכט מען דאָרט אַליין לייַוועַנד, בערשטלעך, בייטעלעך, האַנדשוה א. ד. ג.

— גוט אַזוי... אַז די מאַרק־הענדלער קויפֿען דאָס אויף ניט פֿאַר זיך, נאָר פֿון לייטענס וועגען, טאָ וואָס געהט זיי עס אַזוי אָן, אַז דער גוי האָט אויפֿגעהערט אין שטאָדט צו פֿאָהרען? לאָז די קאָנ־טאָר זאָרגען. וואָס איז דאָס זיי נוגע?!

— זאָלט איהר געזונד זיין, ר' שמעון, איהר פֿערשטעהט גאָר די וועלט ניט. איהר מיינט, אַז די מאַרק־הענדלער טהוען דאָס פֿאַר מצוה וועגען. ניין, ליעבער ר' שמעון, רק צוליעב דער קאָפּיקע, צוליעב דער ביטערער פּרנסה...

— וואָס הייסט צוליעב דער קאָפּיקע, ווי אַזוי דען?

— גאָר פּשוט: זיי קויפֿען, למשל, ביים גוי דאָס בינדעל פֿלאַקס פֿאַר אַ רוב׳ל און פֿערקויפֿען עס אין קאָנטאָר פֿאַר אַ רוב׳ל מיט אַ פֿיערטעל אָדער אַנדערטהאַלבען.

— הייַנט פֿאַר וואָס זאָל דער גוי גופא ניט פֿערקויפֿען זיין בינדעל פֿלאַקס אין קאַנטאָר טייַערער? אויף וואָסערע כפרות דאַרף ער דעם מאַרק־הענדלער פֿאַר אַ מעקלער?

— און וואָס זאָל דער איד טהון, לייגען די ציינער אויפ'ן פּאָליצע?

— זאָל ער אַליין אַרבייטען... אָבער וואָס איז דער גוי שול־דיג? ער האָרעוועט, האָרעוועט און דאָ קומט דער איד און נעהמט ביי איהם פּשוט אָב זיין האָרעוואַניע אומזיסט און אומנישט.

— וואָס הייסט דער איד נעהמט אָב? דאָס איז דאָך זיין עסק, זיין כשר'ע פּרנסה, אַ שענער אָבנעהמען, ניטאָ וואָס צו רייַ־

דען! סטײַטש! ווי דען, וואָס איז, ער גנבעט בײַם גוי, ער נעהמט בײַ איהם מיט גוואַלד? ער בעצאָהלט איהם מיט גוט געלד. אַי, ער פערדיענט דערבײַ וואָס: איז ווי דען זאָל זײַן? אַזוי פיהרט זיך די וועלט, ר' שמעון, דער איד לעבט פון גוי, די קאַנטאָר פון דעם אידען, אויסלאַנד פון די קאַנטאָרען און דאָס רעדעלע דרעהט זיך.

— הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך טאַקי מײַן קשיא! פאַר וואָס לעבט דאָס עפּעס איינער פון דעם אַנדערן? דאָס איז דאָך טאַקי אַנ'עולה. יעדער דאַרף אַלײן אַרבײטען אום צו לעבען, ניט לעבען פון יענעמס מיהע.

אָסור, אויב איך פערשטעה! אַוודאי פון מיהע און מאַטערניש, ווי דען! און וואָס מיינט איהר, אַז דעם יודען קומט אָן גרינג אַ קאָפּיקע פרנסה, אָהן יסורים. אָה, ר' שמעון, ווי דער שטערען שוויצט אָן, ביז מען פערדינט אַ קאָפּיקע.

— אָבער די קאָפּיקע, וואָס ער פערדינט, איז דאָך פאָרט דעם גוי'ס און ניט זײַנע: דער גוי האָט דאָך געהאָרעוועט אויפ'ן פלאַקס, ביז ער איז געוואָרען אַ סחורה, און ניט ער...

— הײַנט אם כן פרעגט אויפ'ן קאַנטאָר, וואָס פערדינט אין פלאַקס, ווייס איך עשרות אלפים, פאַר וואָס איז אייך דווקא דעם אידענס קאָפּיקע אַזוי גרויס אין די אויגען?

— דאָס איז נאָך אַ גרעסערע עולה...

— איז וואָס דען ווילט איהר? אַז וואָס? אַז אַלע בויערן זאָלען אַלײן פאָהרען אין אויסלאַנד פערקויפען יעדער זײַן בינדעל פלאַקס, זײַן פעקעל חזיר־האָר, כ'לעבען איהר רעדט גאָר מי יודע וואָס...

— דאָס וואָלטען זיי זיך שוין געגעבען אַנ'עצה; זיי וואָלטען איינעם שיקען אויף קהל'שע הוצאות, אָדער מען וואָלט צו זיי קומען פון אויסלאַנד. אָבער ניט גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, זייער טרחה זאָל בלייבען בײַ די הענדלער, בײַ קאַנטאָריסטען.

— פאָלגט מיך, ר' שמעון, לאָמיר לאָזען דעם פלפול אויף אַנ'אַנדערט מאָל. איך וויל אייך אויספיהרען דעם ענין פון מאַרק־שטײַער. זאָג איך אייך, אַז מען האָט פשוט אָבגעקוילעט אַ שטאָדט פון גרויס ביז קליין. נעהמט, למשל, די הענדלערקעס, די אָרימע ווײַבער נעבעך, זיי זענען געבליבען אָהן אַ ביסען ברויט: מען קען זיך אַ הון, אַ צעהנדליג אייער, אַ מעסטעל קאַרטאָפעל ניט דערקויפען. די זעלבע זאַך די בעלי־מלאכות, וואָס טראָגען אַרום אויפ'ן

מאַרק די בוּערשע שטיוועל, היטלען, אַלטע קליידער, אַפּילו די, וואָס האָבען מיט׳ן מאַרק קיין געשעפטען ניט, האָט דאָס אויך אָנ־געריהרט: אַ וועגעל האַלץ, אַ וועגעל היי איז געוואָרען אין דרייען, אַז מען וועהט אַ גוי אין די אויגען ניט...

שמעון האָט געדריקט מיט די אַקסלען.

— אָט איז אייך אַ געזעץ ניט פֿון מלוכה און מען קען אויך ניט העלפֿען; דער געזעץ וואַקסט סך־הכל גאָר פֿון אונזער איינעם, פֿון אַ יהודי, — אופּראַווע, דאַרפֿט איהר וויסען, ר׳ שמעון, אָהן אַ אידען, איז עפּעס, ווי אַ קאָזאַק אָהן דער פּיקע; אין יעדער אופּראַווע כמעט איז דאָ אַ איד, וואָס פֿיהרט די גאַנצע גראַנדע. ביי אונז איז פֿאַראַן אַ שעפּע דער גלאַסנער, אַ בלוט־צאַפּער, אַ קהל׳־שע פּיאַווקע, וואָס איז צו איהם קיין גלייכען ניטאָ. עס איז איהם וועניג די וועלט: די לאַנטערנעס, היי פֿאַר פֿאָזשאַרנע, די גאַסען ברוקירען, פּוצען די שטאָדט פֿאַר דער קאָראָנאַציע, דאָס איז אַלץ זיינע געשעפֿטען. ניין! איהם איז נאָך וועניג! האָט ער דיר אויפֿגעטהון אַ נייע סברה: מאַרק־געלד, דוהע־געלד, שדים וויסען איהם וואָסער געלד, וויטער אַ געשעפֿט, וויטער אַנערטעל, וואו קהל׳שע געלד צו צאַפּען. אי די שטאָדט ווערט בדלות? בלייבט דאָס איהם די לעצטע דאגה.

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, ר׳ חיים, די גאַנצע מעשה מיט די הענדלער, מיט די קאַנטאָרען איז מיר לגמרי ניט געפֿעלען: פֿאַר זיך אַ גולה, וואָס פֿערלויפֿט ניט אין דער וועלט; דערינען דאַרף וועהר ניט אַ כשר׳ע פּרנסה, אַ גרויל ווי ניט, נאָר... נאָר איינס איינס צום אַנדערען איז ניט שייך, דער אָבצאָהל, די דוהע־געלד איז די שטאָדט אוודאי ניט שוויגען.

— נו, ניט שוויג, שריי צו גאָט! וואָס מאַכט מען מיט אַזאַ רוצח? ער רייסט דערווייל די לעצטע קאָפּיקע און דער עולם ליידט און שווייגט.

— פֿאַר וואָס זשע ליידט מען? ניט געצאָהלט אַ קאָפּיקע ניט, און אויס עסק.

— איהר פֿערגעסט, ר׳ שמעון, אַז דאָס איז ניט ביי אייך אין וואַלד. ביי אונז איז דאָ גאָלע קנעפּלעך צוליעב אַזעלכע מעשיות.

— דאָס איז הויך, מען הערט ניט נעהמען אַ מאַרק מיט מענ־שען און כ׳וויים וואָס.

— אָבּער איך טענה אַליך מײַן טענה, ווי רעדט מען זיך צונויף מיט אַ מאַרק מענשען.

— דאָס איז ניט אַזוי שרעקליך, ווי איהר מיינט. אָט אַדרבא לאָמיר זיך מאָרגען נעהמען דערפאַר, אָט וועט איהר זעהן, אַז מען וועט אויספיהרען.

— הלואי זאָלט איהר אמת זאָגען, די שטאָדט וואָלט אייביג דאַנקבאַר זײַן.

דערמיט האָבען זיי געענדיגט דעם געשפּרעך.

אויף מאָרגען אָקאָרשט בעגינען איז שמעון מיט דעם בעל-הבית אַוועק אין מאַרק.

פאַר שמעון'ען איז דאָז געוועזען עפּעס אַליך נײַ: יודען לויפען אַרום, ווער מיט אַ בעזמען אונטער'ן האַנד, ווער מיט אַ פלאַקס מעסער, ווער מיט שוך-וואַרג, ווער מיט היטלען, מיט אַלטע קליידער אויף ביידע הענד און ווער געהט אַרום אַזוי גלאַט שמעקען, שנאָרען... אויפ'ן מאַרק זענען נאָך כמעט קיין פּויערן גאָר ניט געוועזען: עס האָט זיך נאָך דער מאַרק ניט אָנגעהויבען.

— גוט מאָרגען, יודען! האָט שמעון'ס בעל-הבית אַזאָג געטהון צו אַ רעדעל מיט מענשען, וואָס זענען געשטאַנען גלאַט אַזוי און געשמועסט אין דער וועלט אַרײַן, סוהרישע נײַעס, וועלטליכע נײַעס.— גוט מאָרגען! איך האָב אַזאַ און אַזאַ אורח. (ער האָט זיי אָנגעוויזען מיט'ן גרויסען פינגער אויף שמעון'ען) און ער האָט זיי דערצעהלט אַליך מיט אַנאַנדער.

יעדערער האָט קודם כל שמעון'ען אַרײַנגערוקט אַ „שלום עליכם" אַ פרעג געטהון אין דער גיך „מה שמכם?" אָדער עפּעס אַנ'אַנדער שאלה פון די געוועהנליכע שאלות, ביז מען איז אַרויף אויף דעם ענין פון דוהע-געלד.

— מיינט איהר דאָך, האָט זיך אָבגערופען שמעיה דער מעקלער, אַז ר' שמעון איז ניט גערעכט,— גערעכט ווי גאָר די וועלט, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען. וואָס דען: קוקען זיי אין די ציינער, די קהל'שע געלד-פרעסער? זאָט זײַן מיט די געגזלעך און מיט די גריבענעס, וואָס זיי פרעסען אַרײַן אויף קהל'שען רעכנונג! איהר טהוט נאָר אַ קוק אויפ'ן מאַרק: עס איז דאָך געקומען, בפועל ממש, אָנטהון אַ טאָרבע און געהן איבער די הײַזער. אַ קאַטאָוועס דער יריד:

דער מאַרק פלעגט זיך דאָך ברעכען, מען פלעגט דאָך פערדיִנגען אויף דריַי הדשים ברויט, און איצט, וועהט נאָר, ס'איז נאָך אַ הונד ניטאָ!

— אַ נויט איז טאַקי דעם גוי צו פאָהרען דוקא צו אונז, האָט אונטערגעכאַפּט אַ בעיאָהרענטער יוד, וועהר אַ געניטער מענש. וואָס פעהלט איהם כאַנדיקעווע, וואו ער צאָהלט גאָר ניט? פאָהרט ער נאָך 20 וויאָרסט. ער דאַרף דען ווי אונזער איינער פוה־יען דינגען? און אַז ניט זיצט ער דיר גאָר אין דער היים. אויף וואָסערע כפּרות דאַרף ער די שטאָדט: ברויט האָט ער, מילך האָט ער, לייַנוואַנד האָט ער. טאָמער דאַרף ער קעראָסין איז איהם גוט קינעלעך, שפענדע־לעך. אָבער אַנ'אונזער איינער, אַ יוד וואָס זאָל ער טהון? דאָס טאָר ער ניט, יענס טאָר ער ניט. הייַנט, אַז דעם לעצטען ביסען נעהמט מען ביַי איהם אָב— איז דאָך פשוט אויס וועלט. מען דאַרף דערינגען ניט שוויַיגען, יודען, ר' שמעון איז דאָך דורכאויס גערעכט, אַז מען נעהמט ניט מיט גוואַלד, האָט מען ניט.

— אָבער ווי־זשע, ווי־זשע הויבט מען אָן?

— דאָס איז ניט אַזוי שווער, האָט שמעון געזאָגט, אָט זייַט איהר דאָך אַ יודען צוואַנציג...

— וואָס עפּעס צוואַנציג, האָט איהם איינער איבערגעשלאָגען, דאָ איז מאַרק־מענשען אונזערע אַ ודאַי פופציג.

— פופציג? כ'וויים פאַר וואָס ניט בעסער הונדערט, האָט נאָך איינער אונטערגעכאַפּט.

— מיט יונגלעך וועט זיך אָנקלייַבען גוטע ק"ן, האָט אַ דריַ־טער מוסף געווען.

— ק"ן איז אַ גוזמא, האָט אַ פיערטער אַריַינגעזאָגט.

— דאָז איז אַ קלייַנע נפקא מינה: צוואַנציג, פופציג צו הונדערט. צושפּרייט זיך אַלע איבער'ן מאַרק און רעדט איבער מיט די בויערן, עס זאָל הייַנט ווערען אָבגעטהון דער עסק: ניט געצאָהלט און אַנ'עק.

— כ'לעבען, ר' שמעון, איהר זייַט אַ גרייַליכער בעל־עצה; איהר זייַט ווערט דערפאַר אַ שמעק טאַבאַק, האָט ווידער שמעיה דער מעקלער געזאָגט, אויסשטעלענדיג די פושקע מיט טאַבאַק. יעדער פון אונז האָט זיַין קאַנט גוים, זיינע בעקאַנטע דערפער— עס וועט אַראָב ווי אַ מזמור.

— נייִן, ר׳ שמעיה, ניט אַזוי גרינג טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך, האָט איינער אַ זאָג געטהון.

— עס איז ווערטה וויפיעל אָט דער שמעק טאַבאַק, נאָר שלאָפט דעריגען ניט און רײַבט ניט די צײַט.

די יודען האָבען זיך פאַנאַנדערגעשאָטען איבער׳ן מאַרק, יעדע־רער צו זײַנע בעקאַנטע בויערן, וועלכע זענען זיך דערווײַלע צונויפ־געפאָהרען.

— זעהט דאָך, האָט אַ בויער געזאָגט, וואָלט דיר אַ נאַש בראַט אַליין פאַלען אויף אַזאַ המציאה!

— איצט איז ניט קיין צײַט צו טאָטשען באַלעס, רײַסט איהם איבער דער יוד: איצט דאַרף מען אַרבייטען אין אונזער עסק. דו, איוואַן, זאָלסט שטעהען דער ערשטער. ביי דיר איז אַ גלאַט צינגעל און דו האָסט אין זיך העזה. אָט זיי, די טאָרבעס, האָב איך מורא, וועלען זיך דערשרעקען, אַז דער פריקאַזטשיק מיט דער סומקע וועט קומען נאָך די פינף קאָפּיקעס.

— דאָס ביסט דו גערעכט, האָט איוואַן מיט גרויסקייט גע־ענטפערט. אויף זיי קען מען זיך ניט פערלאָזען, נאָר פריהער דאַרף מען געהען גוט אַרײַנגניסען כדי מען זאָל ביי זיך זײַן בריי׳טער אין דער דעה.

דער יוד איז אַרײַן אין שיינק מיט אַ גאַנצער חברה בויערן און מען האָט אַלע אין איינעם געמאַכט אַ גוטען „לחיים״.

— אָה, אָה! האָט איוואַן געזאָגט, אַרויסגעהענדיג פון שיינק אַ ביסעל שוין „מראה־כהנ׳דיג״, אָנשטעלענדיג דעם פויסט, אָט דאָס וועל איך איהם געבען און ניט געלד! און ער מעג דאָ מיר ברײַנגען אַהער אפילו גאַנץ פאָליציי! וואָס איז מיר פאָליציי! איך שפּײַ אויף זיי!

שמעון האָט געקוואָלען פאַר שמחה, הערענדיג אַזעלכע ווער־טער, און האָט צוגערוקט זיך נעהנטער צו דער חברה.

אין אַ קלײַנער צײַט אַרום איז צוגעגאַנגען אַ פריקאַזשטשיק מיט דער סומקעלע צו די בויערן.

איוואַן האָט זיך אַרויסגערוקט צו איהם דער ערשטער.

אָט גיב ניכער די פינף קאָפּיקעס, איך האָב קיין צײַט ניט געבען דיר אַ סך צו שטעהען! דו ביסט ביי מיר ניט איינער.

איוואַן האָט זיך אַ ביסעל פערלאָרען.

— ניט גיב, איוואַן! האָט שמעון פון דער זייט אַ געשריי געטהון. פאַר וואָס קומט דיר געלד, זאָג מיר, האָט ער צום פּריקאַזטשיק אַ זאָג געטהון, דאָס איז דיין ערד, קיינער טאָר אויף איהר ניט שטעהען, וואָס?

— אָט דאָס וועל איך דיר געבען! האָט איוואַן שוין געזאָגט מיט העזה, אויסשטעלענדיג אַ פייג—אַנטלויף, כל זמן דיינע ביינער זענען נאָך גאַנץ!

— אַ קאָפּיקע וועלען מיר ניט געבען; האָט אויסגעשריען די גאַנצע מאַסע. עס האָט זיך אַרומגעקליבען אַ גאַנצע רעדעל מיט בויערן, וואָס איז אַלץ גרעסער און גרעסער געוואָרען.

דער פּאָדריאַדטשיק האָט דערזעהען פון ווייטען, אַז עס איז עפּעס ניט גלאַט, איז ער אַליין צוגעלאָפען, דורכשטופּענדיג זיך מיט ברייטקייט צווישען דעם עולם, צו איוואַנען צו.

דער עולם האָט זיך דערווייל נאָך מעהר צוקאָכט.

— געלד גיב! האָט ער אַ געשריי געטהון אויף איוואַנען און אַ טופּע געטהון מיט'ן פוס.

— קלעפּ גיט איהם! האָט מען אויסגעשריען פון עולם.

— גיט איהם דעם גראָבען בויך, ער זאָל ניט וויסען, פון וואַנען ער איז געקומען!

— שלאָגט, ברידער, שלאָגט, ווי פיעל עס קריכט!

— קלאַפּט, פאַר אונזער בלוט!

— אורראַ! קלאַפּט! האָט די מאַסע אַ געשריי געטהון.

— אור־ר־ראַ! האָט אויסגעשאָסען דער גאַנצער מאַרק ווי פון אַ האַראַמאַט.

עס איז געוואָרען אַ רעש אַ מהומה; עס האָט גענומען טרעסקען, קלאַפּען די פּאָליצייסקע פייפען... עס האָבען גענומען פליהען שייטער האָלץ, האַלבע דישלעס, סומקעס מיט קליין־געלד, עס איז געוואָרען אַ תל עולם...

*

*

אויף מאָרגען האָט מען שמעון'ען אַריינגעזעצט אין אָסטראָג און אין עטליכע הדשים אַרום פערשיקט אין סיביר, צום ברודער צו גאַסט.

IV. אין צפון זייט.

דער דריטער ברודער, דוד, איז אװעק אין צפון זײַט אהין צו דער גרויסער שטאָדט מיט די הויכע מױערען, װעלכע ער האָט פון בוים געזעהען. ער האָט זיך אפילו ניט אָבגעשטעלט אין די דערפער, װעלכע ער איז דורכגעגאַנגען; עס האָט איהם געצויגען אהין, אין כרך אַריין.

— אָט, דאָס איז געלעבט! האָט דוד געטראַכט אַרײַנגעהענדיג אין איינע פון די גרויסע גאַסען פון דער שטאָדט... ער איז אומגעגאַנגען איבער די גאַסען, װי אַ צומישטער. ער האָט ניט געקענט אַרומנעהמען מיט'ן מוח אַזעלכע מיני מױערען, אַזעלכע לאַגערען פון אלערליי סחורות, אַזעלכע מיני אויסשטעלונגען אין די פענסטער, אַזעלכע בעלייכטונגען, אַזאַ קאָכערייַ אין די גאַסען, אַזוי פיעל גוטס, אַזוי פיעל רייַכקייט אויף יעדען שריט און טריט!

ער האָט זיך אָבגעשטעלט קוקען נעבען אַ פענסטער פון אַ מאַגאַזין, אין װעלכען עס זענען געװען אויסגעשטעלט זעהר פייַנע הפצים.

— זאָג מיר, ברודער, האָט ער אַ פרעג געטהון איינעם, װאָס איז געשטאַנען װי ער און געקוקט אויף די אויסשטעלונג, װי קריגט מען אַ הפץ פאַר זיך? דאָ שטעהט טאַקי פייַנע זאַכען!

יענער האָט איהם עפּעס אָנגעקוקט װי אַ האַלבען אַ משוגענעם.

— װאָס הייסט, „װי קריגט מען"? מען קויפט. פאַר געלד קריגט מען אַלץ.

— איהר דאַרפט װיסען, פעטער, אַז איך בין אַזאַ און אַזאַ מענש,— און ער האָט דערצעהלט, װער און װאָס ער איז,— איך װייס גאָר ניט װאָס איז געלד, װען געלד.

יענער האָט איהם אין קורצען געגעבען צו פערשטעהען, װאָס געלד איז.

— אָבער װאו קריגט מען דאָס געלד?

— שטעלט זיך װאו אויף מלאכה, אַרבייט, װעט איהר פערדינען געלד.

— ע... קלערט זיך דוד— אָט דאָס איז דער גאַנצער סוד... איז טאַקי גאָר אָהן בייז: אַרבייטען איז ביי מיר גאָר אַ פערגניגען,

איך קען גאר לײַדיג ניט געהען און פאַר מלאכה גיט מען די געלד, פאַר װעלכע מען קריגט אַל־דאָס־גוטס . . .

דוד האָט זיך דערפרעגט, װאו מען קריגט דאָ אַרבײַט, און ער האָט זיך געשטעלט בײַ אַ געמײַנעם פאַבריקאַנט אַרבײַטען.

ער האָט זיך צוגעריסען צו דער אַרבײַט מיט גרויס השק, אַװעקגעלעגט די גאַנצע כחות פון גאַנץ פריה ביז אַ שטיק אין דער נאַכט. אני אומן־יד איז ער געהעזען אַ גרויסער: צו װאָס ער האָט זיך ניט גענומען, איז דאָס בײַ איהם געװאָרען אָבגעגבּרענט אײנס און צװײ און די שטיק אַרבײַט פלעגט אַרויס אויסגעצײכענט.

דער בעל־הבית אַלײן האָט זיך איהם ניט געקענט אָבלויבען.

דוד איז געװען העכסט צופריעדען, ער האָט געמײנט, אַז אָט קריכט ער אַרויף אויף דעם גאָלדענעם באַרג; אָט קומט דער דאָנערשטאָג און מען שיט איהם אָב מיט געלד. אַז עס איז געקומען צו דער רעכנונג האָט איהם דער קאַסיר דערלאַנגט אַ צװײ־גילדענעם.

דוד האָט מיט התפעלות געכאַפּט די מטבע, אַװעקגעפּלױ־גען תיכף אין אַ שיך־װאַרג קראָם קויפען זיך קאַמאַשען (עס האָבען זיך פאַר אַ װאָך צוטראָגען זײַנע װאַלד־פּאַסטעלעס).

— גיט מיר, זײַט מוחל, אָט די פּאָר קאַמאַשען, האָט ער געזאָגט צום קרעמער, טײַטלענדיג אויף אַ פּאָר פײַנע קאַמאַשען, װאָס זענען אויסגעשטעלט געװען אין פענסטער. ער האָט זײ אָנגע־פּאַסט. דער קרעמער האָט זײ איהם פײַן פּערפּאַקט און דערלאַנגט.

דוד האָט איהם תּם'עװאַטע אַרײַנגערוקט דעם צװײ־גילדענעם און געקלעהרט שוין אַרויסצוגעהען.

— ענטשולדיגט, ר' יוד, איהר האָט אַ טעות געהאַט, האָט איהם דער קרעמער געזאָגט, װעלכער האָט געמײנט, אַז ער האָט בטעות אָנשטאָט אַ האַלבען אימפּעריאַל געגעבען אַ צװײ־גילדענעם — דאָס איז סך הכל אַ צװאַנציגער.

דוד האָט אָנגעשטעלט גרויסע אויגען . . .

— די פּאָר קאַמאַשען קאָסטען עטװאָס מעהר װי אַ צװאַנ־ציגער.

װאָס הײסט!— האָט דוד מיט האַרץ געענטפערט— איך האָב פאַר דער מטבע געהאָרעװעט אַ קײַלעכדיגע װאָך טאָג אין טאָג צו 14, 15 שעה. האָט איהר דען אויף די קאַמאַשען נאָך מעהר געאַרבײַט?!

דער קרעמער האָט עפּעס ניט פערשטאַנען, װאָס ער מײנט

דערמיט, נאָר ער האָט שוין דערזעהען, אַז דאָס איז עפּעס ניט אַ גלאַ־
טער מענש; ער האָט מיט איהם ניט געוואָלט פערפיהרען קיין לאַנגע
דבורים. אַרויסגענומען בײַ איהם דעם פּעקעלע פון האַנד, דער־
לאַנגט איהם צוריק דעם צוויי־גילדענעם מיט די ווערטער: דאָס, ר'
יוד, האָט איהר בײַ מיר ניט צו מאָנען. מאָנט בײַ אײַער בעל־הבית,
וואו איהר אַרבײַט.

דוד איז אַרויס פון קראָם ווי אַ צומישטער. מיט אימפּעט
איז ער אַוועק ווידער צום קאַסיר מיט קולות, מיט געשרײַ:

— פּטײַטש, קאַסיר, וואָס האָט איהר עפּעס פאַר אַ גאַנצע
וואָך אַרבײַט געגעבען אַזוי ווייניג?!

ער האָט איהם אַ שלײַדער געטהון דעם צוויי־גילדענעם אין
פענסטערעל אַרײַן.

— שאַ! קאָך זיך ניט אַזוי, אָט איז דיר אַ רעכנונג.

ער האָט איהם אַוועקגעלײַגט דעם צוואַנציגער אויף אַ לאַנ־
גער געדרוקטער רעכנונג און דערלאַנגט ווידער דורכ'ן פענסטערעל.

— אַזוי פיעל און אַזוי פיעל קומט פאַר 6 טעג אַרבײַט, אָב
פון דעם: שטראָף דערפאַר און דערפאַר אַזוי פיעל, אין דער פאַבריק־
קראָם אָנגענומען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, אין דער פאַבריק־קאַסע
קומט אַזוי פיעל. סך הכל אַזוי פיעל. בלײַבט צו דערצאָהלען: רובל
גאָרניט מיט גאָרניט), קאָפּיקעס צוואַנציג.

דוד האָט צוגענומען די רעכנונג מיט דעם צוויי־גילדענעם
(אַ ברירה האָט ער געהאַט!), אויסגעלאָזען „כל המתו" צו דעם בעל
הבית'ס קאָפּ און אַוועק פון איהם.

— שדים וועלען בײַ איהם אַרבײַטען, בײַ אַזאַ רוצה היער!

ער איז אַוועק צו אַנ'אַנדערען, ווידער געאַרבײַט וויפיעל
ער האָט געקענט, ווידער דעם בעל־הבית צופריעדען געשטעלט אויפ'ן
העכסטען גראַד און ווידער צום השבון בעקומען גאָר ניט מיט גאָר ניט.

— שדים ווײַסען וואָס, דאָס איז, קלערט זיך דוד. איך האָב
דאָכט זיך געהאָרעוועט מיט גאָר דעם כח, אַז צופריעדען איז מען מיט
מיר געוועזען. פאַר וואָס פאַרט, ווי עס קומט צום השבון — בלײַבט
איך בײַ גאָר ניט?

דוד איז פון דעם בעל־הבית אויך אַוועק און געשטעלט זיך
טהאָן בײַ אַ דריטען. פון אַ דריטען אַוועק צו אַ פיערטען. רק די
זעלבע זאַך: אַ חשבון אַהער אַ השבון אַהין — און ער געהט אַוועק

מיט לײדיגע הענד. דוד האָט זיך גענומען בעקלערען, וואָס איז דאָס פאַרט מיט איהם די מעשה, פאַר וואָס איז ער דאָס אַזאַ אומגליקליכער? ער האָט זיך גענומען צוקוקען צום עולם, צו זײנע מיטאַרבײטער, ווי לעבען זײ. ערשט דאַן האָט ער דערזעהען, אַז ער איז ניט קײן בן יחיד: אַלע אַרבײטער האָרעווען כסדר ווי די פערד 14, 15 שעה אין מעת־לעת און אַנדערע נאָך מעהר און האָבען קוים־קוים טרוקענעם ברויט מיט גרויסע צרות.

— אַך! פערפלוכט האָט זי געמעגט ווערען, אַזאַ שטאָדט, אײדער איך בין געקומען! האָט דוד מיט הארץ געזאָגט. מאַלע וואָס זי זעהט אויס אַזוי שעהן, אַזוי פערפוצט, וואָס אין די גאַסען איז אוצרות מיט גאָלד, מיט טראַמוואַיען, מיט בעלײַכטונג א. ז. ו. וועמען איז דערפון גוט? ווער האָט דערפון הנאה! נאָר אײנציגע מענשען: די גבירים.

— אַלע אַרבײטער, וועלכע איך קען און ווײס, צעהנדליגער טויזענדער מענשען וואַלגערען זיך אין די קעלערס, אויף די בוידימס אין קעלט און פינסטערניש. זײ געהן נעבעך אַרום צוריסען, צושליסען, באָרוויסע, און דאָ זענען אַזוי פיעל מאַגאַזינען מיט קלײדער, מיט שוך־וואַרג. און ווי אויף צו להכעיס איז דאָס אויסגעשטעלט אין די גרויסע פענסטער, אין אַלע גאַסען און נאָך גיט בעלײַכט דערצו: נאַ לאָפּע!..

ער האָט אַגעשריי געטהאָן און אַנטלאָפען פון דער שטאָדט. „שוין זענען אָט אומעטום אַזעלכע ווילדע פּאַראָנדקעס, עס קען דאָך ניט זײן“, האָט ער געקלערט און איז אַהעק אין אַ׳ן אַנדער שטאָדט, אין אַ דריטער, און אַ פיערטער א. ז. וו. רק די זעלבע זאַך, רק די אַרבײטער האָרעווען מיט אונמענשליכען כח און ווערען אויסגעריסען.

— הע! קלערט זיך דוד, אפנים אַז אַ׳ן אַרבײטער מוז זײן אַ קבצן; ניט אמת, וואָס יענער האָט מיר געזאָגט, אַז אויב מען וויל האָבען געלד, זאָל מען אַרבײטען; אָט האָב איך געאַרבײט, געאַרבײט, איבערגעפרובט אַלערלײ אַרבײט און... גאָר ניט. נאָר דאָך איז עפּעס ניט צופערשטעהען, וואָס איז דאָ פאַר אַ ניסים? פון וואַנען זשע פאָרט, אַז ניט פון אַרבײט, פערדינט מען געלד: פון הימעל פאַלט דאָך ניט אַראָב? פון וואַנען קלײַבט מען דאָס אָן אַזעלכע אוצרות ווי די בעלי־בתים, די פאַבריקאַנטען? קען דאָס זײן, אַז זײ האָבען געאַרבײט נאָך מעהר ווי איך, אָדער אַ קשיה אויף אַ מעשה — אפשר איז טאַקי

דאָ אַ מין שׂכל רײַך צו װערען ניט פֿון אַרבײט. מהיכא תיתי, מען דאַרף אַ פֿרעג טהאָן.

ער איז אַרײַנגעגאַנגען באַלד צו אַ גביר, און פּשוט אַ פֿרעג געטהאָן:

— זאָגט מיר, ר' קרוב, פֿון װאַנען זײַט איהר דאָס אַזױ רײַך געװאָרען:

װאָס איז דאָס אײך נוגע, ר' יוד, איהר דאַרפֿט מיט מיר אַ שדוך טהאָן?

— איך מײן דערמיט חס ושלום גאָר ניט; איך בין, דאַרפֿט איהר װיסען, אַט אַזאַ און אַזאַ יוד, און בין פּשוט אויסען דערגעהען דעם אמת.

— אויב אַזױ, זײַט איהר גערעכט. זעצט אײך, זײַט מוחל, און הערט:

אַ מאָל בין איך געװען אַ פּראָסטער שוסטער — איך שעם מיך דערמיט ניט, װי אַנדערע אויסגעװאַקסענע נגידים (דוד האָט איהם לגמרי ניט פֿערשטאַנען: װאָס שעמען זיך? מיט װאָס שעמען זיך? און פֿאַר װאָס? נאָר ער האָט איהם ניט איבערגעשלאָגען די רײד מיט אַזעלכע שאלות). קײן נגיד בין איך געװעהנליך דעמאָלט ניט געװען, נאָר מיט ברויט זױן קאַשע בין איך זאַט געװען. אַ בעל־מלאכה בין איך געװען ניט אַ שלעכטער און װי צו בעגעהען זיך מיט בעלי־בתים, מיט קונדען האָב איך געװאוסט. אַט האָב איך אין גיכען גע־קראָגען אַ שם; מלאכה האָט אָנגעהויבען צוצוקומען, װאָס װײַטער אַלץ מעהר. איך האָב מיר אַלײן ניט געקענט אײנקעהרען און האָב צוגענו־מען אַ פּועל מיט אַ פּאָר לעהרען אינגלעך; װאָס װײַטער איז אַלץ מײן װערקשטאַט געװאָרען גרעסער און גרעסער אין אַ משך פֿון 10 יאָהר האָבען שוין בײַ מיר געטהאָן 50 פּועלים און איבער הונדערט לעהרען־אינגלעך מיט שטעפּ־מאַשינען, מיט האַק און פּאַק. אַט דאָ האָב איך זיך געשטעלט אויף די פֿיס, איך האָב געעפֿענט אַ קלײט פֿון פֿאַרטיגע שוך־װאַרג, איך האָב גענומען קלײַבען געלד, װאָס געלד הײסט.

— גיט מיר טאַקי צו פֿערשטעהען, זײַט מוחל, װאָס איז אײַך צוגעקומען אין קעשענע, אַז די פּועלים האָבען געאַרבײט, זײ האָט איהר דאָך בעצאָהלט פֿאַר זײער אַרבײט?

— װאָס רעדט איהר? דאָס איז גאָר אַ פּשוט'ע זאַך: יעדער פּועל פֿלעגט בעקומען ק"ן, 200 רובל אַ יאָהר, דער בעסטער װײס

איך, פלעגט געהמען דריטהאלבען הונדערט רובל און אויסארבייטען פלעגען זיי הרכשניט ארום 500 רובל. אט איז דיר אַ קיימא לן פון איבער 10 טויזענד רובל אַ יאָהר, אַראָב אַלע הוצאות. און וואו איז ארבייט פון איבער הונדערט אינגלעך, וואָס טהוען גאָר אומזיסט? אָט אַזוי כאַפט מען דיר אַריין אין אַ משך פון 3, 4 יאָהר אַ נ׳ אלף קערבלעך און צו געלד, ברודער, געהט געלד. אָט אַזוי בין איך אויסגעוואַקסען צו מיין איצטיגער לאַגע, געלויבט איז גאָט.

אָט וואו דער סוד איז, האָט דוד געטראַכט, אַרויסגעהענדיג פון דעם גביר. אָט פון וואָס מען ווערט דאָס רייך: הונדערטער מענ׳שען אַרבייטען און זייער אויסגעאַרבייטע גוטס בלייבט ביי איינעם פאַר גאָר נישט. איצט איז שוין רעכט, וואָס אַלע פאַבריקאַנטען זענען רייך און זייערע אַרבייטער זענען אֶביונים, נאָר דאָס איז דאָך אֶמת׳ע גזלה, פשוט׳ע רציחה און מעהר גאָר ניט.

ער האָט נאָר איין זאַך ניט גוט פערשטאַנען:

פון וואַנען נעהמט זיך דאָס דער עצם געלד, „די מטבעות"? אפשר זענען די גבירים דעם עצם געלד מעהר קרוב ווי די אַרבייטער. ער האָט זיך גענומען נאָכפרעגען, וועמענס איז דער עצם געלד, די מטבעות גופא.

— געלד איז דעם קיסר׳ס, האָט מען איהם געענטפערט.

דער ענטפער איז איהם עפּעס געווען ניט גאָר צום האַרצען. ערשטענס, אַז די געלד איז דעם קיסר׳ס. טאָ פאַר וואָס קומט עס עפּעס די גבירים דוקא? וואָס זענען זיי עפּעס מעהר מחותנים מיט׳ן קיסר ווי די אַרבייטער? און ווידער האָט ער עפּעס גלאַט ניט פערשטאַנען, וואָס הייסט דאָס „דעם קיסר׳ס געלד". דער קיסר מאַכט אַליין, וואָס? ווי ער האָט זיך, אין פלוג, אָנגעהערט וועגען דעם קיסר, איז עפּעס, דאַכט זיך, ניט גלויבליג, אַז ער זאָל זיך אַליין נעהמען מישען אין אַזעלכע זאַכען, מאַכען געלד. נאָר דוד האָט פיינד געהאַט צו גלויבען אויף נאמנות; ער האָט זיך דערפרעגט, וואו מען מאַכט געלד פון אָנהויב ביז׳ן סוף און ער האָט זיך אַוועקגעלאָזען קודם כל צו די גאָלד־גרובען.

צווישען צוויי הויכע בערג אין אַ טהאָל, זעהט ער געהט אַ קליין טייכעל, וואָס צוגיסט זיך ווייט איבער די ברעגען. אַרום און אַרום איז אַ זומפּ, אַ בלאָטע, איבער וועלכער עס שטעהט שטענדיג אַ געדיכטער נעבעל (טומאַן), אַז קוים וואָס מען זעהט די וועלט. דוד

האָט זיך אַראָבגעלאָזען פון באַרג אין טהאָל אַריין. אין טהאָל, אין זומפּ האָט ער דערזעהען גראָבען זיך הונדערטער מענשען, באָרוועסע, כמעט נאַקעטע, ווער מיט פערקאַשערטע הויזען און ווער במהילה, גאָר אָהן הויזען. זיי שטעהען ביז האַלב אין בלאָטע און גראָבען די ערד מיט גראָב־אייזענס. בלייכע, אויסגעדאַרטע, פער'השך'טע, איינגעהויקערטע שלעפּען זיי צום מאַשין טאַטשקעס ערד אין דער הויך, קוים וואָס זיי גלייכען נעבעך אויס דעם רוקען. נאָכדעם שווינקט די מאַשין אויס די ערד, פון וועלכע עס בלייבען איבער עטליכע גאָלדענע קערנער. די פיס זענען נעבעך ביי די אַרבייטער געשוואָלען, קוים וואָס זיי אָטהעמען נעבעך פון נאַסקייט, פון נעבעל; זיי פאַלען בפועל ממש פון די פיס.

דוד האָט זיך דערוואַרט ביז דער נאַכט; עס האָט זיך שוין איהם געוואָלט וויסען, ווי לעבען די אַרבייטער אין דער היים. נאָך אַזאַ קאַטאָרזשנע אַרבייט — האָט ער געטראַכט — האָבען זיי מסתמא אַ גוטען אָברוה, גוטע קעסט. ערשט וואו! וואָס! פּונקט אַ הפך! זיי לעבען נאָך ערגער ווי די שטאָדט־אַרבייטער: קליינע רויכיגע ערד גריבער — דאָס זענען זייערע דירות! פון דאַך און פון די פענסטער רינט בלאָטע איבער אַלע ווענד; עס קאַפּעט אָפּט אין טעלער אַריין; ניטאָ דער מין פון אַ בעט, פון שטוהלען: עטליכע ברעטער פון וואַנד ביז וואַנד דיענען אי פאַר אַ בעט אי פאַר שטוהלען, און ווי אָרעם איז זייער עסען!

— זעלטען ווער עס לעבט אַ פּאָר יאָהר ניט קריינקענדיג — האָבען איהם די אַרבייטער דערצעהלט פון זייער לעבען. זעהר אַ גרויסער טהייל מענשען שטאַרבען פשוט אויס יעדעס יאָהר. היינט וואָס טהוט זיך מיט שכירות! אויביג צאָהלט מען זיך נאָך דעם בעל־הבית ניט אויס, רק מען בלייבט נאָך איהם שולדיג,

דוד האָט זייער צער ניט געקענט אַריבערטראָגען און איז פון זיי אַוועקגעגאַנגען מיט אַ צובראָכענער האַרץ. ער האָט זיך דער־פרעגט, וואוהין מען שיקט אַוועק די גאָלד, וואו מען מאַכט פון זיי מטבעות — און איז אַוועק אַהין.

ער איז געקומען און האָט זיך קוים מיט צרות דערשלאָגען אַ קוק צו טהון, ווי און ווער מאַכט עס פון גאָלד־קערנער געלד. ערשט וואו קייסער, ווען קייסער? דער מין אַפילו ניטאָ. ווייטער די זעלבע זאַך מיט מעהר פרישקייט: ווידער אַרבייטער האָרעווען מיט שווייס..

עהעָ! קלעָרט זיך דוד, אָט פֿון וואַנעָן געלד נעָהמט זיך! פּשוט אָרעמעָ אַרבייטער לייגען אַוועק דאָס לעָבען אויף יעָדער מטבע, ביז זי ווערט פֿאַרטיג, און נאָכדעָם, פֿאַרטיגעָרהייט, שיקט מען זי אַריין אין קאַזנאַ צום קסר. פּונקט ווי אויף די פֿאַבריקען די אַרבייטעָר האָרעָוועָן, האָרעָוועָן ביז זיי מאַכען פֿאַרטיג די סחורה און דערנאָך פֿיהרט מען זי אַוועק צום פֿאַבריקאַנט אין לאַגער — עס ווערט זיינעָ.

דוד איז אַוועק אַ צוקאָכטער צוריק אין שטאָדט, וואו ער האָט די לעָצטעָ צייט געאַרבייט. דאָרט האָט ער שוין געהאַט אַ סך בעָקאַנטעָ און איהם האָט זיך געוואָלט אַביסעָל אויסריידען דאָס האַרץ מיט זיי.

— הערט, ברידער, האָט ער געזאָגט צו זיינעָ חברים אויף דער פֿאַבריק. איך וועל ביי אייך פֿרעגען אַ שטיקעָל שאלה, איהר הערט נאָר מיט קאָפּ: וואָס דאַרפֿען מיר האָרעָוועָן אויפ'ן בעל־הבית? פֿאַר וואָס זאָלען מיר בעָסער די סחורה, וואָס מיר מאַכען אוים, אַליין ניט פֿערקויפֿען, זאָל בעָסער ביי אונז בלייבען כשר'עָ האָ־רעָוואַניעָ, ניט טויזענדער זאָלען האָרעָוועָן — פֿרעג פֿאַר וואָסערעָ מעשים — אויף דעם פֿאַבריקאַנט.

זעָהסט דו, דוד'קעָ, האָט זיך אָנגערופֿען אַנ'אַרבייטער, דיין קשיא איז אַפֿילו אַ קלוגעָ קשיא; אָבער דו זאָג אַליין, וואו זאָל אונזער איינער, אַ קבצן, געָהמען אַזוי פֿיעָל געלד אויף מאַ־שינען, אויף אַזעָלכעָ טייערעָ געצייג, אויף מאַטעָריאַל?

— איך מיין, אַז עס איז ניט אַזאַ מי יודע וואָס. וואָס איז גאָר געלד? איהר פֿרעגט ביי מיר, אָט געָה איך ערשט פֿון דעם אָרט, וואו מען שמידט די געלד, זאָג איך אייך, אַז דאָס איז הבל הבלים. עס וואַלגערט זיך אין דער ערד, אין זומפּ און אָהן דעם מענשעָנס אַרבייט איז די געלד, ד. ה., די גאָלד, אַנ'אויסגעבלאָזעָנעָ איי ניט ווערט. אמת, געלד איז אַ טייערעָ סחורה, אָבער ווען? אַז אַרבייטעָר האָבען שוין אויף איהר דעם לעָבען אַוועקגעלייגט, וואָס ווייסט איהר וואָס מען צוהאָרעָוועט, ביז מען גיסט אויס דעם גאָלד אין מטבעות? פֿון יעָדער מטבע שפּריצט ממש מענשען־בלוט! איך האָב מיך אַ ביסעָל אָנגעזעָהען, וואָס פֿאַר אַ קאַטאָרזשנעָ אַרבייט דאָס איז.

— בכן, איז וואָס ווילסט דו? וואָס געהערט דאָס צו די מאַ־שינען, צו די געצייג?

— האָב צייט, ניט שלאָג מיך איבער. מיט די מאַשינען און

מיט די געציַיג איז אויך די זעלבע זאַך ווי מיט דעם געלד, וואָס איז אַ מאַשין? אַ מאַשין פאַלט פון הימעל אַראָב, וואָס? אַ מאַשין איז אויך אַ מאָל געווען ערד, אַ קאָפּיקע ניט ווערט געווען, נאָכדעם, אַז אַרבייטער האָבען דאָס אויסגעגראָבען, אויסגעברענט, אַוועקגעגעבען נאָך אַרבייטער אין די הענד: שמידען, אַ בעזונדער אבר, נאָכדעם ווי טאַקי די אַרבייטער האָבען די אֵברים צונויפגעשטעלט אין איינעם איז דאָס דעמאָלט געוואָרען אַ מאַשין. מילא, איז דאָך די מאַשין אויך די אַרבייטערס. וואָס פאַר אַ מהותן איז דער פאַבריקאַנט מיט איהר?

— ער האָט אויפגעטהון אַ סברה, אויף מיינע נאֶמנות! האָט אַ יונגער אַרבייטער אַריינגעזאָגט. אָט נעהם, למשל, די פאַבריק גופא, וואָס איז זי געווען אָהן אַרבייטער? לייים און וואַפּנע!

— נו, גוט, אַלץ גוט, האָט ווידער אָנגעהויבען דער ערשטער אַרבייטער, ווענדענדיג זיך צו דוד'ן — לאָמיר קלערען, אַז דו ביסט גערעכט, איז וואָס איז די פעולה? ווערסט דו בלייבען ביים „גערעכט“!

— וואָס איז עפּעס בלייבען ביים גערעכט, ניט מעהר? האָט דוד מיט היץ געענטפערט. ניין, איך מיין טאַקי, אַז מען זאָל בפועל ממש נעהמען די אויסגעאַרבייטע סחורה.

— און דעם פאַבריקאַנט וואָס?

— אַז ער וועט אַרבייטען מיט אַלעמען גלייך, דעמאָלט גיעבען איהם אַ חלק מיט אַלעמען גלייך.

— דאָס, ברודער, האָסטו שוין אַריבערגעהאַפּט די מאָס. וואָס איז דאָס עפּעס פאַר אַ גאַנג? גאָר גלאַט אין דער וועלט אַריין, קומען אויף אַ פרעמדער פאַבריק, מעשה־בעל־הבית. גלאַט ברוך־הבא, גזלן!

— וואָס הייסט „גזלן“! האָט זיך דוד צוקאָכט — אָט דאָס רופט איהר גזלנות: נעהמען זיך די איגענע פראַצע, די סחורה, אויף וועלכער מען האָרעוועט מיט שוויים און בלוט! אַ גזלן איז דער פאַבריקאַנט: ער בעגזל'ט טויזענדער אונגליקליכע אָרימע אַרבייטער. אָבער מיר וואָס? נאַרען זענען מיר, בהמות — אָבער ניט גזלנים.

— ניין אָבער, ברודער דוד, דאָס איז פאָרט קיין פּלאַן ניט; דאָס איז ניט ביי אייך אין וואַלד. ביי אונז זאָגט מען ניט פאַר אַזעלכע מעשיות: „שענער בחור“.

— אָט הויבט זיך אָן מיט שלימזל'ניקעס — רק געציטערט,

רק געשראָקען זיך פֿאַר יעדער האָר. וואָס וועט מען איך טהון? און פֿאַרוואָס זאָל מען אונז טהון, אַז מיר זענען דורכאויס גערעכט?

— מילא, וואָס גערעכט, ברודער, ווער קוקט אויף גערעכט?

— וואָס דען, אַזוי איז גוט? אויסציהען זיך האָרעוועןדיג מיט ווייב און קינדער און שטאַרבען פֿאַר הונגער, כדי וואָס? כדי דער פֿאַבריקאַנט זאָל פֿאָהרען אין קאַרעטען און באָדען זיך אין כּל־טוּב?

— גוט, ברודער, איז דאָס ניט, נאָר וואָס קען מען העלפֿען?

— פֿערשטעהט זיך, אַז איהר וועט וואַרטען אויף נסים, אָדער ווייס איך, ביז דער פֿאַבריקאַנט זאָל אייך קומען אַליין אָנשלאָגען זיך מיט דעם פּראָיעקט: „נעהמט, ברידער, זיך די סחורה" — וועט איהר זיך גאָר ניט אויסוואַרטען, אָבער, אַז איהר וועט מיר פֿאָלגען, וועט טאַקי זיין גוט.

— אָבער דאָס איז דאָך קיין עצה ניט: דערפֿון וועט געוויס אַרויס אַ מיאוסער סוף.

— אָט וואָס ברידער — האָט זיך אַרויסגערופֿען איינער פֿון די אינגערע אַרבייטער, — מיין עצה איז, מען זאָל געהען מדרגות'וויַיז. קודם כל לאָמיר זיך אַלע צונויפֿריידען בעטען אַ הוספה, און טאַקי ניט אָבנעלייגט אין לאַנגען באַנק, מאָרגען זאָל דאָס זיין: אויסקלייבען פֿון אונז צוויי, דריי מענשען, זיי זאָלען געהען צום בעל־הבית און זאָגען איהם אַ פּסוק: אָדער ער זאָל מוסיף זיין 20 — 25 קאָפּיקעס אַ טאָג — ווי ביי אונז וועט בלייבען — אָדער מיר לאָזען די אַרבייט. אָבער פֿעסט ברידער, אַלע ווי איין מענש. וואָס זאָגט איהר דערויף?

גוט! גוט! אויסגעצייכענט! האָבען געשריען דאָס רוב.

— אָבער געדענקט, ברידער: „גערעדט איז ניט געבולען".

וועט ער ניט געבען קיין הוספה, איז אויס אַרבייט. אַ פֿוס זאָל קיינעמס אין דער פֿאַבריק ניט זיין.

— געוויס, געוויס! ווי דען?! האָבען געשריען די אינגערע.

— זייט איהר אַלע מסכים?

— אַלע! אַלע! האָבען די יונגע לייט געשריען.

— פֿון קהל קען מען דאָך ניט אָבשטעהען! האָבען די עלטערע אונטערגעהאַלטען.

— זאָל נאָר ווער פּרוב'ען ניט האַלטען וואָרט — האָבען זיך עטליכע היציגערע געקאָכט — וועלען מיר זיך מיט איהם אָברעכענען

אויף דער וועלט. ער וועט שוין, דאַכט זיך, פערזאָגען אַ צעהנטען. הורא!

דער בעל-הבית האָט געוועהנליך ניט מסכים געווען תיכף צו געבען אַ הוספה און אויף מאָרגען, ווי גערעדט, איז קיינער צו דער אַרבייט ניט געקומען. עטליכע טעג איז די פאַבריק געשטאַנען. די אַרבייטער האָבען זיך געגוג אָנגעליטען פאַר דער צייט, פער׳משכּן׳ט זיך ביז אַזוים, נאָר גאָר ניט: ניט אַראָבגעפאַלען ביי זיך, געהאַלטען זיך שטאַרק און קלוג, אָהן רעש און אָהן טומעל. דער פאַבריקאַנט איז אומגעפלויגען ווי אַ פער׳סם׳טער אויף דראָזשקעס צום פּאָליציי-מייסטער, צום זשאַנדאַרמסקען, צום אינספּעקטאָר. פּאָליציייסקע, זשאַנ-דאַרמען און פּיסקאַלען האָבען זיך אומגעדרעהט ווי די שדים אַרום פאַבריק, אין די גאַסען, וואו די אַרבייטער וואָהנען, אין די שענקען, הערען, שמעקען, שנאָרען...

לסוף איז דער גאַנצער שעהנער עולם געקומען אויף די פאַב-ריק: אי דער אינספּעקטאָר, אי דער פּאָליציימייסטער מיט דער גאַנצער סוויטע. מען האָט צונויפגעקליבען די אַרבייטער, איבעררײדען מיט זיי.

— וואָס ווילט איהר ברידער? האָט דער פּאָליציימייסטער ווייך גע-פרעגט.

- יושר! האָט זיך דוד אַרויסגערופען, פאַר וואָס קומט דאָס איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? פאַר וואָס עפּעס דער פאַבריקאַנט...

דאָס איז ניט דיין זאַך! האָט איהם דער פּאָליציימייסטער איבערגעשלאָגען, שוין מיט כּעס.

— ווי הייסט, ניט מיין זאַך!? אַז דו וואָלסט זיין אַ בעל-מלאכה.

— שוין זאָל ער ווערען אַרעסטירט! האָט דער פּאָליציימייסטער אַגעשריי געטהון, ווי אַ ווילדע היה, טייטלענדיג אויף דוד׳ן מיט׳ן פינגער.

עס האָבען זיך אַוואָרף געטהון גאָראָדאָוויע פון אַלע זייטען און מען האָט איהם תיכף צו גענומען.

ער האָט ניט געוואוסט דעם דין פון אַ יונג׳ס „סטופּאַי" און האָט זיך געפּרוב׳ט מיט זיי ראַנגלען, נאָר דאָס האָט ווי געוועהנליך ניט געהאָלפען.

אין אַ לאַנגע צייט אַרום איז געווען זיין משפּט און מען האָט איהם אַוועקגעשיקט אין דעם לאַנגען וועג, אין סיביר.

V. אין דרוֹם זייט.

דעֶר פֿיערטעֶר ברוּדעֶר, יעקב, איז אַוועֶקגעֶגאַנגעֶן אין דרוֹם זייט; עֶר איז אוֹיסגעֶוועֶן אין פֿיעל דעֶרפֿעֶר, אין פֿיעל שטעֶדט, אין קליינעֶ און אין גרוֹיסעֶ, און עֶרגעֶץ, געֶוועֶהנליך, קיין גוּטס ניט געֶפֿוּנעֶן.

אוּמעֶטוּם, האָט עֶר בעֶמעֶרקט, איז פֿיעל גזלה און רציחה, פֿאַלשקייט און בעֶטרוּג: אוּמעֶטוּם געֶוועֶלטיגט דעֶר פּוֹיסט, דעֶר שטאַרקעֶרעֶר, דעֶר פּריץ, דעֶר גביר, דעֶר סוֹחר; דעֶר שוואַכעֶר, דעֶר אָרימאַן— דעֶר בּוֹיעֶר, דעֶר אַרבּייטעֶר, די אַלעֶ ליידעֶן צרוֹת אוֹיף'ן פּוּד. אוּמעֶטוּם— איין וועֶלט... און וואָס פֿאַר אַ וועֶלט? אַ וועֶלט מיט צרוֹת, אַ פֿעֶרקעֶהרטעֶ וועֶלט: דעֶר, וואָס אַרבּייט, דעֶר, וואָס האָרעֶוועֶט מיט'ן ביטעֶרעֶן שווייס, יעֶנעֶר האָט צרוֹת אָהן אַ בּרעֶג; דעֶר ליידאַק, דעֶר ליידיג-געֶהעֶר, וואָס לעֶבּט פֿון פֿרעֶמדעֶ פּראַצעֶ, דעֶם איז גוּט פֿוּן אַלעֶ זייטעֶן: אוֹיסעֶר וואָס עֶר בּאָדט זיך אין אַל־דאָס גוּטס אוּמזיסט און אוּמניִשט, האָט עֶר נאָך כּבוֹד פֿון יעֶדעֶר־עֶן. דעֶרפֿאַר, וואָס עֶר דרשנ'ט אַזוֹי, שטעֶהט פֿאַר איהם יעֶדעֶר אָהן אַ היטעֶל.

הײַנט, ווער רעֶדט שוֹין וועֶגעֶן די נאַטשאַלסטוואָ גוּפֿא, וואָס פֿאַר אַ מין עוֹלוֹת דאָרטעֶן טהוּט זיך, דאָס איז גאָר אַ גרוֹיל! אוֹיסעֶר, וואָס זיי שינדעֶן די הוֹיט דעֶם גאַנצעֶן עוֹלם, איז אַן אָרימאַן, אַן־אַרבּייטעֶר, וואָלטעֶן זיי גאָר וועֶלעֶן דעֶרוועֶרגעֶן לעֶבּעֶדיגעֶרהייט.

יעקב האָט זיך דאָס אַלץ אָנגעֶזעֶהעֶן. עֶס האָט איהם אַזוֹי דעֶרעֶסעֶן, אַז עֶר האָט ניט געֶקענט קוּקעֶן אוֹיף דעֶם גאַנצעֶן שעֶהנעֶם עוֹלם; עֶס פֿלעֶגט זיך איהם פֿעֶרטרייסלעֶן העֶנד און פֿיס, אַז עֶר פֿלעֶגט בּעֶגעֶגעֶנעֶן אַ דיקעֶן יוּדעֶן, אַנ'אוֹיסגעֶפּוּצטעֶן פּריץ, אָדעֶר אַ שינעֶל מיט מעֶשעֶנעֶ קנעֶפּלעֶך. עֶר איז גרייט געֶוועֶן צוּ אַנטלוֹי־פֿעֶן וואוּ פֿעֶפֿעֶר וואַקסט, נאָר זייעֶר פּרצוּף ניט צוּ זעֶהעֶן.

— גוואַלד! געֶדעֶהט אַמאָל יעקב אין גאַס און טראַכט זיך, וואוּ געֶפֿינט מעֶן עֶרגעֶץ אַ ווינקעֶלעֶ, אַנ'עֶרטעֶלעֶ, וואוּ מעֶנשעֶן לעֶבּעֶן ניט ווי די ווילדעֶ חיוֹת, איינעֶר געֶפֿרעֶסעֶן דעֶם אַנדעֶרעֶן; וואוּ מעֶנ־שעֶן לעֶבּעֶן ווי בּרידעֶר, אין שלוֹם, אין אַחדוּת, ווי מעֶנשעֶן דאַר־פֿעֶן לעֶבּעֶן!?

פֿערטיעפֿט אין אַזעלכע מחשבות איז ער אָנגעגאַנגען אויף אַ בית־המדרש.

פֿאַר איהם, זעהט ער, שטעהט אַ הויכער בנין מיט צוויי שפּיצען מיט אַ „מגן דוד". פֿון אינעווענינ, הערט ער, געהט אַ געזאנג אַ זיסער, אַ געשמאַקער, אַז די האַרץ פֿערגעהט...

ער האָט זיך אָבגעשטעלט.

— זאָג מיר, בחור'ל, האָט יעקב אַ פֿרעג געטהון אַ יונגעל, וואָס איז אַרויסגעלאָפֿען פֿון טיר, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ בנין?

— דאָס איז אַ שוהל.

— וואָס? האָט יעקב געפֿרעגט פֿערוואונדערט.

— אַ שוהל, דאָ דאַווענט מען, מען לויבט גאָט.

אָט קלערט זיך יעקב, אָט דאָ האָב איך געפֿונען, וואָס איך זוך, אָט דאָ מוזען לעבען מענשען (האָטש אין דער קלייינער צייט, בעת זיי קומען זיך דאָ צוזאַמען) ווי עס דאַרף צו זיין; אָט דאָ, אין אַ „מקום קדוש", מוז מסתמא זיין דער אָרט פֿאַר יושר, שלום, אַחדות, גלייכהייט; אויס פּניות, אויס גזלות: אָט וואו איך וועל געפֿינען אַ שטיקעלע מקום מנוחה פֿון גייסטיגע שמערצען.

מיט אַ קלעמענדיגער האַרץ האָט ער אויפֿגעעפֿענט די טיר און איז אויף די שפּיץ פֿינגער אַרייינגעגאַנגען אין שוהל אַריין.

די ערשטע ווייַלע האָט ער באמת געמיינט, אַז ער איז אַרייַנגעפֿאַלען אין גן עדן: אַ גרויסער הויכער זאַל מיט בעגולדעטע קאָלאָנען, מיט בראָנזענע הייַנגלייכטער, מיט אַ גרויסאַרטיגען הייַנג־לייַכטער אין רעכטען מיטען, פֿול מיט ברענענדע ליכט אין מיטען העלען טאָג. אונטער דעם הייַנג־לייַכטער איז זעהר אַ שעהנע בימה, אויף וועלכער עס שטעהען אַ חזן מיט העלפֿער און זינגען אַזוי גוט, אַזוי גוט, אַז מען פֿערגעסט אַלץ מיט אַנאַנדער. דער עולם איז אָנגעטהון אַלע גלייַך, אַלע אין וויַיסען (אין טליתים) אַלע שטעהען און דאַווענען...

עס האָט איהם דער אָטהעם פֿערהאַפּט פֿון נחת. נאָר... אַז ער האָט זיך בערוהיגט און גענומען צוקוקען זיך בעסער, האָט ער בעמערקט, אַז דאָ איז אויך ניט פֿור קודש...

אויבען אָן, אין „מזרח", האָט ער דערזעהען זייַנע אַלטע בעקאַנטע: באַנקירען, פֿאַבריקאַנטען, גרויסע סוחרים; אַלע אין שוואַרצע רעק, אין הויכע צילינדערס מיט עטרות אויף די טליתים, יעדער

האָט זיך זײַן אָרט, זײַן שׁעהנעם סדור'ל. נעבען טיר שׁטעהען, ווער וואו, אַרבײַטער, אָרעמע לײַט אין צולאַטעטע טליתים מיט צוריסענע סדורים...

די שׁמשים, האָט ער בעמערקט, דרעהען זיך אַרום, רק אַרום דעם אויבען־אָן: דעם דערלאַנגען זײ אַ סידור, דעם הויבען זײ אויף דעם נאָז־טיכעל, בײַ דעם נעהמען זײ צו דעם מאַנטעל; צו דער טיר געהען זײ כמעט גאָר ניט צו און אַז זײ קומען שוין, איז מיט גרויסקײַט געהען זײ אַרום און שושקען: ש־ש־ש! מען זאָל אַ הויכען קול ניט אויפהויבען...

— דאַוונען טאָר אויך אַנ'אָרימאַן ניט — קלערט זיך יעקב — אָט איז אַביסעל אַ וועלט!

ער האָט שוין געוואָלט אַרויסגעהען, נאָר אויפ'ן בימה איז אַרויף אַ דיקער יוד אין אַ קײַלעכדיגער הוט און האָט זיך מיט גדלות אַוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צו מזרח זײַט.

— ווער איז דאָס? האָט יעקב אַ פרעג געטהון.

— דאָס איז אונזער רב — ער וועט זאָגען אַ דרוש, מוסר.

— אָ, קלערט ווידער יעקב — מען דאַרף אָבוואַרטען. אַ רב איז דאָך מסתמא געווים אָהן פּניות, ער וועט מסתמא אויפווײַזען די מזרח־לײַט זײערע עולות, ער וועט זײ געוועהנליך אויס'מוסר'ן.

ער האָט אָנגעשטעלט די אויערען.

דער אויבער־שׁמש האָט דערלאַנגט אַ פּאַטש איבער'ן טיש און אין שוהל איז געוואָרען שטיל ווי אויף אַ בית עולם.

— רבותי! האָט דער רב אָנגעהויבען — איך וויל מיר הײַנט אַביסעל שמועסען מעניָנא דיומא, איך מײַן וועגען דעם יודישען שטרײַק, וואָס איז הײַנטיגע וואָך געווען אויף אַ יודישער פאַבריק. (אַנ'אַרבײַטער, וואָס איז געשטאַנען נעבען יעקב'ן, האָט איהם צוגעזאָגט שפּעטער צו דערציילען וועגען דעם שטרײַק: ער איז געווען אײנער פון די ערשטע שטרײַקער).

— פאַר יודען, רבותי, פּאַסען ניט אַזעלכע גאַנגען מכמה טעמים. ערשטענס, איז דאָס אַ חילול השם פאַר די אומות העולם און דערפון קומט אַרויס אַ רעה פאַר כלל ישׂראל. (שייך אַ רעה! — האָט דער אַרבײַטער מיט איראָניע שטיל געמורמעלט — עס קען דעם פאַבריקאַנט קאָסטען עטליכע הונדערטער רובל, מען זאָל אַרײַנזעצען אונשולדיגע אַרבײַטער. דאָס איז ניט קײן קלײניגקײט!) יעדער יוד

דארף וויסען, אז ער איז אין גלות און וואס אנ'ערל: טהוט און עס געהט איהם אהאב גלאט — ווערט א יוד דערפון אויסגעריסען. און ווידער גלאט מיט גוואלד נעהמט מען ניט. (ער איז א בעלן אויף דעם אנדערען — האט ווידער דער ארבייטער געזאגט — ער לעבט זיך א טאג אויף קהל'שע אקסלען און די ארבייטער זאלען ליידען און װארטען, ביז משיח וועט קומען און עס וועלען וואקסען פארטיגע בול־קעס. א פיינער פלאן אויף נאמנות!) צווייטענס — האט דער רב געזאגט, קען מען א יודישען פאבריקאנט, א ר' משה שליינמאן, למשל, ניט גלייכען צו א ערל אין קיין פרט ניט: א יוד פערשווענ־דעט ניט זיין געלד, פערזויפט ניט, פערשפיעלט ניט אין קארטען. (ערשטענס — האט דער ארבייטער בעמערקט — וועל איך דערויף ניט שווערען, און צווייטענס, וואס קומט דערפון צו דעם ארימען אר־בייטער?)

— א יוד — האט דער רב וויטער געזאגט — איז בטבע א בעל־רחמים, א בעל־טובה, א בעל־צדקה. וואו נעהמט מען ביי אונז אין שטאדט א שעהנע נדבה? — ביי ר' משה'ן; וואו קריגט מען א גמילות־חסד? — ביי ר' משה'ן, און לחם אביונים — ר' משה, „תלמוד תורה" — ר' משה, מעות הטים" — ר' משה, וואו נאר א צדקה זאך — רק ר' משה, (פריהער טרינקט ער זיך אן, זיין ר' משה, מיט ארעמע ארבייטער־בלוט, אז עס קריכט איהם שוין פון האלז, נאכדעם ווארפט ער זיי צו א טרוקענע ביינדעל, האט דער ארבייטער געמורמעלט). אזא איש נכבד איז גלאט א חטא מעיז צו זיין. שלמה המלך זאגט, אז א גביר און א שררה טאר מען אפילו ביי זיך אין הדר ניט שילטען; ניט וואס בפרהסיא מאכען בונטען! און ועל כולם דארפט איהר וויסען, רבותי, האט דער רב וויטער געזאגט, איז די גאנצע וועלט, דער עולם הזה, גלאט הבל הבלים; די וועלט איז ניט מעהר ווי א פארהויז צו אריינ־פיהרען צו יענער וועלט. היינט זאגט אליין, רבותי, איז דען ניט כדאי מען זאל קומען וואס פריהער אין זאל אריין.

— אדרבא! ווער עס ליידט אויף דער וועלט צרות, וועט אויף יענער וועלט האבען נאך מעהר שכר, און די, וואס לעבען דא גוט, וועט מען זיי אראבערעכענען פון גן־עדן.

— רבי! האט אויסגעשריען דער ארבייטער, וועלכער האט שוין מעהר ניט געקענט שווייגען — איך רעכען, אז דער שכר פאר דער דרשה אפילו — א וואסער פינף־און־צוואנציגער — וועט איהר אויך קרי־

גען אויף דער וועלט און טאקי ביי ר' משה שליינמאַן גופא.

דער עולם איז עפּעס ווי בעטויבט געוואָרען, הערענדיג אַזעלכע ווערטער.

— פּעטש גיט איהם אַזאַ שייגעץ!—האָט געשריען א דיקער יוד פון מזרח־וואַנד—אַ צאָהן אין מויל זאָל מען, ניט לאָזען אַזאַ מהוצף פנים!

עס האָבען זיך אַ לאָז געטהון דעם דיקען יודענס טעלער־לעקער: די בטלנים, דער שטוב־שדכן, דער מלמד, די משרתים מיט קולות: וואו איז ער דער עזות־פנים, דער שרץ משורץ, דער טרפה'ניאַק?!

דער אַרבייטער האָט זיך אַרויסגעמאַכט פון שוהל, נאָר יעקב'ן האָט דאָס פּערנומען פאַר'ן האַרצען. ער האָט זיך אַרויסגערוקט צום אויבען־אָן נעהנטער מיט זיינע גערעכטע טענות.

— וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס פּעטש! ער איז דאָך דורכאויס גערעכט!

— האַלט איהם דעם הולטאַי!— האָט געשריען דער דיקער יוד מיט כעס—דאָס איז פון די בונטאָווששיקעס! שלעפּט איהם אין פּאָליציי! דעם...

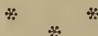
אַלע אַרבייטער האָבען אַרומגערינגעלט יעקב'ן, עס איז געוואָרען אַ טומעל און אַ רעש אין שוהל, אַז איינער דעם אַנדערען האָט ניט געהערט.

עס איז געקומען פּאָליציי— וועלכע עס האָט אונטערגעשיקט איינער פון דעם גבירס משרתים— און מען האָט גלייך אַוועקגעפיהרט יעקב'ן מיט נאָך אַ פּאָר אַרבייטער, וועלכע האָבען זיך פאַר איהם איינגעשטעלט, אין צירקעל (אוטשאַסטאָק).

— אַ פּאַספּאָרט האָסט דו? איז געווען דעם פּריסטאַוו'ס ערשטע פראַגע ביי יעקב'ן.

— ניין! האָט יעקב געענטפערט.

ער האָט איהם גלייך אַוועקגעפיהרט אין געפענגניש.

אין אַ קליינער צייט אַרום האָט מען איהם ווי אַ בראָדיאַגע פערשיקט אין סיביר.

וואו איז אַן אָרעמאַן גוט?

אונזערע פּיער ברידער, אַרעסטירטע און פערמשפּט'ע אין בעזונדערע שטעדט און בעזונדערע עקען אין רוסלאַנד האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפען אין דער „פּערעסילנאַיאַ טורמאַ" אין מאָסקוואַ, דער זאַמעלפּונקט פון די אונגליקליכע, וואָס געהען אין סיביר.

— ראובן! שמעון! דוד! יעקב!

זיי זענען אַרויסגעפאַלען איינער דעם אַנדערען אויפ'ן האַלז, געקושט זיך און געוויינט...

אַז זיי האָבען זיך אַביסעל בערוהיגט און איבערגעגעבען איינער דעם אַנדערען וועגען דעם „גוטס", וואָס זיי האָבען געפונען, האָט ראובן געזאָגט:

— אָה, ברידער, פאַלט ביי זיך ניט אַראָב. פערצווייפעלט זיין איז ניטאָ וואָס. אמת! לעת עתה איז נאָך זעהר שלעכט אויף דער וועלט, דאָס רוב מענשען ווערען אויסגעריסען: לעבען, לעבען מיר ניט אַזוי גוט, ווי די קאַפּיטאַליסטען מיט זייערע שומרים, מיט די דוכאָווניקעס, אָבער דאָס איז מעהר ניט ווי לעת עתה. נויט ברעכט אייזען, נויט מאַכט קלוג, נויט לעהרנט, די שרעקליכע נויט, וועלכע הערשט און בעדריקט דעם גרעסטען טהייל פון דער מענשהייט, וועט אויסלערנען צו קעמפּפען און וועט טרייבען דעם אונטערדריקטען טייל צו אחדות, צו ברידערליכקייט, די אַחדות וועט זיגען, דער אמת וועט זיעגען און עס וועט ווערען אַ נייע וועלט. אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען וועלען זיין קהל'שע, אַלע וועלען גלייך אַרבייטען און אַלע גלייך גוט לעבען און דעמאָלט וועט זיין באמת אַלעמען אויסנאַהם גוט אין אַלע אופנים.

גליקליך איז דער מענש, וואָס וועט דערלעבען יענע גאָלדענע צייט! וואויל איז די מענשען, וואָס גיבען זייער לעבען אַוועק, אום גיכער יענע צייט צו ברייגגען אויף דער וועלט...

דאָס אַלץ, ליעבע ברידער, איז ניט קיין חלום, ניט קיין פאַנטאַזיע. דאָס זענען אמת'ע ריכטיגע זאַכען דאָס מוז אַזוי זיין און דאָס וועט טאַקי באמת אַזוי זיין. מען דאַרף דערצו ניט קיין משיח, קיינע רעדעלפיהרער בכלל; דאָס וועט ממילא אַזוי זיין, דאָס פאָלק גופא וועט זיין, זיין משיח. נאָר דאָס רוב פאָלק שלאָפט נאָך דערווייַלע

פון דעם שלאָף טרונק, וואָס די קאַפּיטאַליסטען געבען זיי איין... טאָ דאַרף מען איהם וועקען. מען דאַרף איהם פאַנאַנדער שאָקלען, ניט לאָזען שלאָפען.

אָה, ליעבע ברידער! און מיר, וואָס ווייסען, וואָס זעהען, וואָס פערשטעהען דעם גאַנצען ענין, מיר מוזען אַוועקגעהען איצט אין אַנעק וועלט. ניין, ברידער, טויזענד מאָל ניין! לאָמיר לויפען... אַהין, וואו מיר זענען נויטיג, וואו מיר קענען ברינגען אַ נוץ אונזערע אונגליקליכע ברידער.

די ברידער האָבען זיך פערגעסען אויף זייערע צרות, זייערע פנים'ער האָבען זיך אָנגעצונדען... זיי האָבען גאָר אָבגעלעבט...

אין גיכען זענען די פיער ברידער געלם געוואָרען פון גע־פענגניש.

פון דעמאָלט אָן געהען אום די פיער ברידער, די וועקער, איבער דער וועלט און וועקען דעם אָרימען פאָלק קיינער זעהט זיי ניט, קיינער קען זיי ניט, אָבער יעדער הערט זייערע אָמת'ע, ברי־דערליכע רייד און עס געדט איהם טיעף, טיעף אין זינען אַריין, עס הויבט איהם אָן קלאַפּען דאָס האַרץ, עס עפענען זיך איהם די אויגען; ער ווערט גאָר אַ ניי־געבאָרענער. און זיי וועלען אַרומגעהן און אַלע וועלען זיך אויפכאַפּען — דאַן וועט קומען דער „יום הגדול", דער גרויס־סער, דער ליכטיגער טאָג פאַר אַלע פּראָלעטאַריער, פאַר אַלע אונ־גליקליכע און דערמיט פאַר אַלע מענשען בכלל...

